

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**«БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ВІДНОСИН США ТА ЄС ЗА ПЕРШОЇ
ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ КАДЕНЦІЇ ДОНАЛЬДА ТРАМПА»**

Виконав студент 2 курсу

групи

МВ-2м

спеціальності 291 «Міжнародні

відносини, суспільні

комунікації та регіональні студії»

Куртяник Володимир Іванович

Науковий

керівник:

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних відносин

Цепенда І. Є.

Рецензент:

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних відносин

Нагорняк М. М.

Допущено до захисту

«___» _____ 2025 р.

Івано-Франківськ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Ступінь наукової розробки проблеми.....	7
1.2. Поняття та еволюція трансатлантичного партнерства.....	11
1.3. Роль безпекового чинника у відносинах США та ЄС.....	20
РОЗДІЛ 2. БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА США ЩОДО ЄВРОПИ У 2017-2021 РОКАХ.....	31
2.1. Зовнішня політика першої адміністрації Дональда Трампа та її теоретичні засади.....	31
2.2. Позиція США щодо європейської оборонної автономії.....	42
РОЗДІЛ 3. ЄС І ТРАНСАТЛАНТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЗА КАДЕНЦІЇ 45-ГО ПРЕЗИДЕНТА США.....	54
3.1. Реакція ЄС та її провідних членів на нову безпекову політику США впродовж 2017-2021 рр.....	54
3.2. Реалізація концепції Європейської стратегічної автономії як захист від зовнішньої політики Дональда Трампа та реакція США.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВВП – Валовий внутрішній продукт
ВМС – Військово-морські сили
ЄОФ – Європейський оборонний фонд
ЄПАП – Європейський поетапний адаптивний підхід
ЄС – Європейський Союз
ЄСА – Європейська стратегічна автономія
НАТО – Організація Північноатлантичного договору
ОВД – Організація Варшавського договору
ООН – Організація Об'єднаних Націй
РФ – Російська Федерація
СПГ – Скраплений природний газ
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦРУ – Центральне розвідувальне управління
ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
CARD – Координований щорічний огляд оборони
COVID-19 – Коронавірусна хвороба 2019
CSDP – Спільна політика безпеки та оборони ЄС
EDF – Європейський оборонний фонд
EUGS – Глобальна стратегія Європейського Союзу
JCPOA – Спільний всеосяжний план дій
NAFTA – Північноамериканська зона вільної торгівлі
PESCO – Постійне структурне співробітництво
SACEUR – Верховний головнокомандувач Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі
SHAPE – Штаб Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі
USAREUR – Командування армії США в Європі

ВСТУП

Актуальність. Період президентства Дональда Трампа ознаменувався суттєвими змінами у зовнішньополітичному курсі Сполучених Штатів Америки, які вплинули на глобальну систему безпеки та співпрацю з ключовими союзниками, зокрема Європейським Союзом. Цей період характеризується переглядом традиційних підходів до колективної безпеки, зокрема у межах НАТО. Адміністрація Трампа висувала претензії до європейських партнерів щодо недостатнього фінансування оборонних витрат, що поставило під сумнів довіру між сторонами та викликало дискусії про рівень взаємозалежності в безпековій сфері. Розбіжності у позиціях щодо глобальних викликів, таких як іранська ядерна угода, кліматичні зміни та політика щодо Росії, мали значний вплив на трансатлантичні відносини. Під час президентства Трампа активізувалися націоналістичні тенденції та політика «Америка понад усе», що змусило ЄС шукати нові підходи до забезпечення своєї стратегічної автономії.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розуміння довгострокових наслідків змін у безпековому співробітництві для сучасної міжнародної системи. У контексті посилення геополітичної напруженості (зокрема через агресивну політику Росії та зростання впливу Китаю), ефективність співпраці між США та ЄС є ключовим фактором для підтримання стабільності у світі.

Зміна зовнішньополітичного курсу США в період президентства Дональда Трампа стала початком дестабілізації відносин США з іншими країнами НАТО, зокрема європейськими, та дозволила недружнім до НАТО країнам йти на більш розкуті вчинки на геополітичній арені. Якщо взяти до уваги те, що 21 січня 2025 року розпочався другий термін президентства Дональда Трампа, то стає зрозуміло, що комплексна оцінка безпекових відносин США та НАТО є надзвичайно актуальною.

Метою дипломної роботи є системне дослідження безпекового виміру відносин США та ЄС в період першого президентства Дональда Трампа (2016 – 2021 рр.)

Для досягнення мети дипломної роботи передбачається виконання таких **завдань**:

- проаналізувати роботи дослідників, які досліджували цю тематику;
- описати розвиток та зміни в трансатлантичних відносинах;
- визначити, яку роль займала безпека у відносинах США та ЄС;
- дослідити політичні засади першої президентської адміністрації Дональда Трампа;
- проаналізувати позицію США щодо накопичення оборонних спроможностей Європою;
- описати реакцію країн-членів ЄС на зміни у зовнішньополітичному курсі США за першого правління Трампа;
- визначити, як розвивалась концепція Європейської стратегічної автономії і те, яку роль у цьому процесі займало перше президентство Дональда Трампа.

Об'єктом дослідження є перший період президентства Дональда Трампа.

Предметом дослідження є безпекові відносини США та ЄС в період президентства Дональда Трампа з 2016 по 2021 роки.

Географічні рамки дослідження. США та Європа.

Методи. Дипломна робота ґрунтується на поєднанні системного та діалектичного підходу. Відносини між суб'єктами міжнародних відносин розглядаються як система, в якій відбувається постійна та динамічна взаємодія її складових.

Для розв'язання завдань наукової роботи використовувалися як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи. Серед загальнонаукових варто виокремити

Стан наукової розробки. Серед науковців, які займаються дослідженнями дотичними до теми нашої роботи, можна назвати Річардсона Х., Гейлорда В., Коулсона В., Стівенса Р., Хетеуей С. Питанням відносин США та ЄС за першого президентства Трампа займались Еран О., Роснер Й., Орег Р., Канат К., Гаар Р., Селден З., Дімітрова А., Блокменс С., ван Гам П. та Ківерська Я. Серед українських науковців досліджували цю тематику Михтуненко В., Погорська І. та Веселовський А.

Наукова новизна цього дослідження полягає в огляді відносин США та Європи під час першого президентського строку Дональда Трампа саме з безпекової точки зору. Вперше в одному дослідженні описано вплив рішень адміністрації Дональда Трампа на безпековий стан Європейського Союзу та реакцію країн-членів ЄС на дії Вашингтону у плані безпекових та оборонних рішень.

Практичне значення отриманих результатів. Зважаючи на повторне обрання Дональда Трампа президентом Сполучених Штатів Америки, аналіз політики та поведінки на світовій арені першої президентської адміністрації Дональда Трампа стане корисним при спробах аналізу політичного курсу поточної, другої президентської адміністрації Трампа. Дослідження допоможе краще зрозуміти основні риси та характеристики підходу Дональда Трампа до ведення зовнішньої політики, зокрема у безпековому вимірі та із союзниками-країнами НАТО, що буде особливо корисним у поточній ситуації на політичній арені.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів та семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел (141 позиція). Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Ступінь наукової розробки проблеми

Питання безпекових відносин США та ЄС за часів першої каденції Дональда Трампа можна вважати достатньо вивченим, хоча й в працях на загальнішу або суміжню тему. Здебільшого цю тематику досліджували іноземні науковці, в той час як масштаб вивчення цієї теми українськими науковцями є значно меншим. Серед іноземних науковців є такі, які опосередковано або напряду досліджували або зачіпали цю тему.

Одед Еран, Йотам Роснер та Ротем Орег описували відносини ЄС та США у своїй праці “EU-US Relations in the Trump Era” [49], в якій порівнюються підходи президентських адміністрацій Обама та Трампа, ідеологічні відмінності та розриви між Трампом та європейськими лідерами, описуються ключові політичні сфери та потенційні наслідки траєкторії нової американської політики.

Килич Бугр Канат в своїй праці “Transatlantic Relations in the Age of Donald Trump” [70] стверджує, що в основі передвиборчої кампанії Дональда Трампа було закладено зменшення уваги на європейську безпеку та описує проблеми з довірою між нової президентською адміністрацією США та її союзниками, зокрема ЄС та НАТО.

Роберта Гаар в своїй статті проаналізувала зміни в підходах до ведення зовнішньої та безпекової політики Дональдом Трампом впродовж його першого президентського строку, зокрема описавши призначення лоялістів на керівні посади та тактики залякування і цькування, які адміністрація Трампа застосовувала до своїх союзників [58].

Зекері Селден із дослідницького інституту зовнішньої політики розповідав про збільшення зобов'язань США щодо Європи за адміністрації

Трампа шляхом призначення на важливі посади людей, що були відомі своєю жорсткою позицією стосовно Росії [104].

Анна Дімітрова написала працю “The State of the Transatlantic Relationship in the Trump Era”, в якій описується недовіра до союзників та міжнародних організацій з боку нової адміністрації, підтримка Трампом Брекситу, деструктивна риторика в бік організацій та вплив таких заяв на згуртованість Євросоюзу та трансатлантичного Альянсу [44].

Стівен Блокменс розповідав про зміни у трансатлантичних відносинах за часів першого президентства Дональда Трампа та унілатералізм у прийнятті критичних рішень та вихід із важливих угод, що зашкодив американсько-європейським відносинам [20].

Петер ван Гама опублікував звіт щодо впливу Трампа на європейську безпеку, в якому назвав збільшення американської військової присутності в Європі та примушення європейських держав до збільшення оборонних витрат «ефектом Трампа», проте наголосив на необхідності подальшої ефективної внутрішньоєвропейської військової співпраці, зокрема й з боку малих європейських держав [129].

Ядвіга Ківерська написала статтю “Donald Trump and Difficult Relations with Europe”, в якій було описано те, як політика 45-го президента США «Америка понад усе» порушила класичне трансатлантичне партнерство, поставивши під сумнів спільні демократичні цінності та довіру, і як вороже ставлення до НАТО та торговельних угод з Європою напружили відносини США з країнами Європи [76].

З рядів українських дослідників відзначимо дещо меншу кількість робіт. Вікторія Михтуненко, кандидатка історичних наук із Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, написала працю «Особливості Зовнішньополітичного Курсу США у Східній Європі в Період Президентства Д. Трампа» [3], в якій підмітила те, що Дональд Трамп зміцнив деякі безпекові партнерства в Східній Європі, проте похитнув довіру до США та передбачуваність США як стратегічного актора, внаслідок чого Східна

Європа була змушена диверсифікувати свої альянси та союзництва, більше покладаючись на європейські опори у вигляді ЄС та НАТО.

Ірина Погорська, докторка політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в своїй статті [4] досліджувала кризу парадигми трансатлантизму, що лише ускладнилась за президентства Дональда Трампа, який завдяки своєму політичному підходу «Америка понад усе» замінив ідеологічні та союзницькі підвалини зовнішньої політики США на трансакційні, що змусило Європу прагнути стратегічної автономії та змінювати підхід до забезпечення власної безпеки.

Андрій Іванович Веселовський, український дипломат та радник директора Національного інституту стратегічних досліджень, опублікував об'ємну роботу під назвою «Відносини США – Європейський Союз: тенденції та варіанти у середньостроковій перспективі» [1], в якій вказує на те, що політика нової адміністрації президента США більше зосереджується на внутрішніх національних інтересах, що применшує партнерську роль ЄС, змушуючи Європу досягати стратегічної автономії.

У вищенаведених статтях та працях було описано основні напрямки зовнішньої політики США щодо ЄС та її країн-членів, позицію та думки Дональда Трампа щодо загальної безпекової ситуації на європейському континенті та думки аналітиків щодо впливу контроверсійних дій та заяв 47-ї адміністрації президента США та президента особисто на тодішній розвиток відносин США-ЄС у безпековому та інших вимірах та майбутні перспективи трансатлантичних відносин. Великий наголос робиться на категоричній риториці Дональда Трампа на адресу НАТО та ЄС, впливі нової політики «Америка понад усе» на відносини США з рештою світу, зниженні рівня довіри країн ЄС та НАТО до США за правління адміністрації 45-го президента Сполучених Штатів, унілатералізмі адміністрації Трампа, що нагадувала політику Буша, яка також призвела до погіршення відносин з європейськими країнами, збільшенні військової присутності США на європейському

материку та загальне покращення безпекової ситуації в Європі, а також понівеченні міждержавних угод та договорів, в яких США брали участь.

У цих роботах здебільшого відсутні більш конкретні показники зміцнення військової спроможності ЄС за допомоги Сполучених Штатів Америки, як-от оцінки сум, що були виділені для посилення оборонного потенціалу Європи чи цифри, що стосуються кількості американських військових чи американської техніки, які прибули на європейський континент та посилили сферу оборони країн Європи. Ці статті лише частково або взагалі не розповідають про такі ініціативи, як PESCO (англ. Permanent Structured Cooperation – Постійна структурована співпраця), CARD (англ. Coordinated Annual Review on Defence – Координований річний огляд оборони) чи EDF (англ. European Defence Fund – Європейський оборонний фонд), які стали ключовими інструментами в рамках досягнення Європейської стратегічної автономії, яка була спрямована на розбудову оборонних спроможностей за першого президентства Дональда Трампа і яка була створена внаслідок його політики та ставлення до ЄС та НАТО. Також ці статті лише подекуди зазначають, як європейські високопосадовці відповідали на звинувачення з боку Сполучених Штатів Америки, що були адресовані новоствореним механізмам забезпечення безпеки на європейському континенті, зокрема PESCO та EDF, та здебільшого стосувалися потенційного протекціонізму на ринку Європи та ізоляції європейського ринку оборонних технологій від доступу американських компаній.

Вважаємо, що нове дослідження в цій сфері повинно консолідувати наявний історичний аналіз безпекових трансатлантичних відносин, політику Білого Дому щодо європейської безпеки за першого президентства Дональда Трампа, а також конкретні заходи та дії, до яких вдалася адміністрація 45-го президента США з метою зміцнення європейської оборони. Наше дослідження матиме на меті узагальнити зміни у зовнішній політиці США з приходом до влади Дональда Трампа, окреслити дії Дональда Трампа щодо укріплення або ж послаблення європейської оборони та загалом дозволити краще розуміти

друге та потенційне третє [135] [140] [117] [96] президентство Дональда Трампа.

1.2. Поняття та еволюція трансатлантичного партнерства

Потреба в утворенні трансатлантичного партнерства між США та Європою виникла після завершення другої світової війни. В 1945 році на світовій арені постали США, які вийшли з війни як економічний, політичний та військовий титан, Радянський Союз, який контролював велику частину східної Європи, намагаючись утворити свою сферу впливу та долучити до неї більше країн, та решта європейських країн, чий колоніальні режими розпадалися. Тоді британці були зайняті Індією та Палестиною, Нідерланди мали труднощі з Індонезією, а Франція – з Мадагаскаром, Марокко та В'єтнамом. До того ж, у Франції під боком досі була Німеччина, чие питання залишалось невирішеним, і Франція боялася реваншизму з її боку. Тим не менш, найбільшою загрозою для Європи був саме Радянський Союз, який станом на липень 1945 року контролював значну частину східної Європи, а також не хотів відводити війська з Ірану до закінчення війни [38].

Погляд США на радянську загрозу став більш сформованим в 1946 році, коли Джордж Кеннан у своїй «Довгій телеграмі» попередив, що СРСР не зацікавлений в мирному співіснуванні, і що найкращою стратегією по відношенню до СРСР стала б стратегія стримування [довга телеграма], до якої, як союзника, можна було б долучити Європу. Зміна курсу зовнішньої політики США стосовно СРСР відбулася в 1947 році, коли держсекретар Джеймс Бірнс разом з генералом Джорджем Маршалом підхопили та почали прощтовхувати концепцію «стримування» як відповідь радянській експансії. Це було не зовсім пристання на угоди з європейськими державами, а радше визнання Сполученими Штатами того, що комуністична загроза західним демократіям також наступала на п'яти і безпековим інтересам США [72].

В «Довгій телеграмі», яку Кеннан адресував Бірнсу, було описано розчарування автора телеграми у підході до співпраці США з СРСР, який, на думку Кеннана, не мав фізичної здатності мирно співіснувати з капіталізмом, тому що боявся капіталістичного оточення. Кеннан вважав, що в системі радянського мислення поняття «захисту» та «нападу» були нерозривно переплутані, і намагаючись в майбутньому захистити свої інтереси, СРСР нападатиме на своїх капіталістичних ворогів.

Задля стримування просування комунізму Європою, на думку Кеннана, Сполученим Штатам слід укріплювати демократичні інститути Заходу та вдаватися до контрмір проти СРСР. Ключем до цього було б використання атомної сили США та військових баз Британії, що були розкидані по світу. Кеннан допоміг сформуванню Доктрину Трумена, яка передбачала надання економічної допомоги країнам Європи задля унеможливлення їх переходу до комунізму. Саме План Маршалла став економічною частиною майбутньої політики стримування [52].

В своєму зверненні на радіо 28 квітня 1947 року Джордж Маршалл сказав, що «складну сутність проблем [Європи] потрібно зрозуміти разом з їх безпосереднім впливом на населення Європи в найближчі місяці... не можна ігнорувати фактор часу, який також тут відіграє роль. Відновлення Європи набагато повільніше, ніж очікувалось. Дезінтеграційні сили стають явними. Пацієнт тоне, в той час як лікарі гають час. Всі заходи, які можливо вжити задля боротьби з нагальними проблемами, потрібно вжити негайно» [45]. Місяць потому, 5 червня 1947 року, Маршалл вимовив свою Гарвардську промову, або промову Плану Маршалла, в якій було виокремлено офіційну пропозицію стосовно плану економічної допомоги Європі, яку потім назвуть Планом Маршалла. Маршалл вказав на те, що економічне полотно європейського континенту розпадалось внаслідок переведення економіки всіх країн на воєнні рейки. Виробничий потенціал підприємств було вичерпано, економічні установи зникли, довіра до валют була втрачена, а система розподілу праці була під загрозою розпаду. Маршалл зазначив, що Сполучені

Штати готові ініціювати відновлення економіки Європи, проте повинна існувати згода поміж країнами Європи стосовно ролі, які вони на себе візьмуть в цьому процесі. Основа робота повинна бути виконана європейськими країнами, в той час як роль США повинна обмежитись наданням допомоги в створенні проєкту відновлення та подальшій підтримці економіки Європи [114]. Було очевидно, що в основі розмислів про економічний добробут Маршала, до побудови яких значною мірою доєднався Джордж Кеннан, лежало дві речі: «економічне здоров'я», яке опісля приведе до «політичної стабільності», та безумовна ініціатива і співпраця між собою країн західної Європи. В цьому процесі США повинні були зіграти роль каталізатора, проте аж ніяк не основної рушійної сили [80, с.7].

В липні 1947 року держсекретар США, генерал Маршалл та Військове міністерство США дійшли висновку, що роль Німеччини у економічному відновленні та мирному розвитку Європи є значною, тому їй також виділятиметься економічна допомога в рамках Плану Маршалла. Проте з майбутнім Німеччини не погоджувались Радянський Союз і Франція, зокрема в плані безпеки. Французький зовнішньополітичний підхід вважав, що найкращим способом забезпечити відновлення ворожої військової міці Німеччини буде стягнення великих репарацій, проте Сполучені Штати мали на меті відновити мирну та заможну Німеччину, яка в майбутньому посприє євроатлантичному зв'язку. Врешті решт, Франція була вимушена перебудувати свої очікування і зробити їх схожими на американські, тому що відновлення Франції залежатиме від Плану Маршалла, а безпека Франції буде прив'язана до залучення США в концепцію європейської безпеки [99, с.7].

В процесі підготовки Плану Маршалла Сполучені Штати доволі швидко замислились також і над участю Радянського Союзу в проєкті економічного відновлення. Дотичні до Плану посадовці США вважали, що СРСР обов'язково намагатиметься долучитися до програми для того, щоб порушити його структуру або ж загарбати собі левову частку економічної допомоги. Сталін, який скептично ставився до Плану, відіслав до Парижу делегацію на

чолі з Молотовим для проведення перемовин з іншими країнами. Проте Радянський Союз не був готовий відкрити своє економічне становище Сполученим Штатам і відкрити свій ринок для торгівлі з ними. Вже у Вашингтоні, Посол СРСР до США Новіков попередив Молотова, що на меті Плану Маршалла буде формування блоку країн Європи для того, щоб використовувати його у власних цілях і що США намагатимуться влізти у внутрішні справи країн Європи і зробити їх економіки залежними від своєї. Очевидно, що на такого роду «союзництво» СРСР не погодився.

Критики зовнішньої політики США, включно з російськими істориками, завжди стверджували, що весь цей план було розроблено заздалегідь з метою того, щоб Кремль від нього відмовився. Проте це доволі легко спростувати. По-перше, на момент промови Маршалла не було жодного плану, окрім ідей самого Маршалла. Навіть в Америці не зовсім знали, що послідує за промовою. По-друге, розробка Плану Маршалла була вельми в рамках повоєнного бачення Америки, яке передбачало формування демократичної Європи, лібералізацію економічних та політичних умов у світі та розповсюдження впливу США. Відповідно, вчинкам США на зовнішньополітичній арені не слід було дивуватись, проте Сталін бачив у цих діях зловіщий план, що був спрямований на послаблення позицій СРСР в Європі. Москва зіштовхнулася з дилемою. З одного боку, прийняття американської пропозиції означатиме руйнування комуністичної сфери впливу та долучення східної Європи до решти західних країн, що означатиме втрату безпекової буферної зони, яку Сталін вважав вкрай необхідною, та амбіцій щодо розповсюдження впливу комунізму на континенті. З іншого боку, якщо Москва відмовить, то домінуватиме в східній Європі, проте вимушена буде підтримувати та захищати його без чийсь допомоги. Ситуація виявилась патовою, і Сталін, який зневажав слабкість, не хотів визнавати, що його держава потребувала допомоги після настільки кровопролитної війни. Якби Сталін відмовився від свого бачення комуністичної Європи та довіряв Заходу більше, то, можливо, Холодної війни не настало б [64, с. 52-54].

Ця незграбність зовнішньої політики СРСР також призвела, зокрема, й до радикального погіршення сприйняття Радянського Союзу рештою його колишніх союзників в Другій Світовій війні опісля її закінчення. В дуже короткий відтинок часу країни, з представниками яких радянські військові пліч-о-пліч боролися проти нацизму, різко змінили свою анти-німецьку позицію на антирадянську. Проте процес перенаправлення своїх зусиль проти СРСР не завжди користувався попитом серед країн та їх населення. США робили це дещо повільно та неохоче, як і Франція, яка основним своїм противником, зокрема на майбутнє, вважала саме Німеччину, і навіть британці, які прийняли антирадянські погляди раніше за Францію (згадаймо Фултонську промову Черчилля), досі мали побоювання проти Німеччини, а не СРСР. 4 березня 1947 року разом з Францією Великобританія підписала Дюнкеркський пакт, який був направлений проти поновлення німецької загрози і мав термін у 50 років. За рік, 17 березня 1948 року, було підписано Брюссельський договір, в якому до Франції та Британії долучилися країни Бенілюксу, і який знову зосереджувався на протидії новій німецькій зазрозі. У Франції впродовж тривалого часу був лише один беззаперечний політичний мотив – жорстке покарання для Німеччини: французи очікували на довготривалу окупацію Німеччини, стягнення значних репарацій і відокремлення від Німеччини індустриальних земель. Навіть тодішній держсекретар Сполучених Штатів Джордж Маршалл казав, що «поточне побоювання Францією Німеччини здається нам нереалістичним і застарілим».

Незважаючи на те, що неспокій стосовно Радянського Союзу зростав у Вашингтоні впродовж 1947 року – зокрема через його жорстку поведінку в східній Європі та інших місцях, утримання чисельно значного війська, зростаюче недружню поведінку Сталіна та діяльність прихильних до Радянського режиму комуністичних партій в багатьох країнах західної Європи, – конкретних заходів так і не було вжито. Була Доктрина Трумена, яка мала на меті «підтримати вільні народи, що чинять опір воєнним поневоленням озброєними меншинами або зовнішнім чинникам», і яка

матеріально складалась з виділення допомоги на \$400 млн. Також була Програма Європейського Відновлення, яка почалась з Гарвардської промови Маршалла і яка була направлена «проти голоду, бідності, знедолення та хаосу», проте вона була відкрита й для Радянського Союзу та його сателітів. Цікаво, що сателіти СРСР, зокрема Польща та Чехословаччина, й справді намагалися отримати допомогу Маршалла, проте Сталін це заборонив. Вищевказані ініціативи були ефективними в плані протидії падінням політичних чи економічних систем, проте вони нічого не робили для протиборства зростання військового верховенства СРСР в Європі. Лише після зустрічі Ради Чотирьох Міністрів у грудні 1947 року, яка не змогла дати рішення німецькому питанню, сприйняття радянської загрози почало масштабуватись, і згуртована їй відсіч почала обдумуватись значно серйозніше [132, с. 3-5].

Страх, що підводив союзників до підписання Північноатлантичного договору, ґрунтувався не на потенційному радянському вторгненню в Європу, а на загрозі шантажу: Москва могла б вимагати певні речі у європейських держав, а громадяни тих держав, побоюючись повернення війни, вимагали б у своїх лідерів піти на вимоги СРСР. Британський міністр закордонних справ Ернест Бевін, спостерігаючи за зусиллями Радянського Союзу встановити свій вплив у східній Європі, байдужістю СРСР стосовно вирішення проблем Європи на засіданні Ради Чотирьох Міністрів в грудні 1947 року і жорсткою позицією В'ячеслава Молотова, написав Маршаллу, що «росіяни» «чинять постійний тиск, що загрожує всьому Заходу», і якщо європейські країни нічого цьому не протиставитимуть, то можна буде спостерігати за тим, як «одна за одною розпадатимуться фортеці Європи». Схожої думки був і Джордж Кеннан, який вважав, що у вчинках Радянського Союзу слід вбачати радше психологічну, аніж військову загрозу. За його словами, «росіяни визначили способи впливу та зловживання вразливостями ліберального демократичного суспільства». В 1947 році під час промови у Національному військовому коледжі США він попередив, що «шпилі Кремля відкидають довгі тіні», і що саме «тіні,

радше ніж сутність речей, торкаються сердець та маніпулюють вчинками державотворців» [102, с.11-12].

Як було зазначено вище, першим об'єднанням союзницьких країн задля забезпечення колективної системи стала Організація Брюссельського договору 1948 року. Цей договір був підписаний після підтримки Радянським союзом лютневого заколоту в Чехословаччині задля встановлення там комуністичного режиму, проте загалом був націлений проти Німеччини та інших потенційних загроз європейській безпеці. Тим часом Вашингтон також роздумував над європейською безпекою, зокрема над військовим альянсом з Європою. В травні 1948 року республіканський сенатор Артур Ванденбург подав резолюцію, яка радила президенту підписати безпекову угоду із Західною Європою, яка притримувалась би статуту ООН, проте існувала б поза межами Ради Безпеки, де в СРСР було право вето. Резолюція Ванденбурга [130], яка заохочувала «формування союзів між США й регіональними та іншими колективними організаціями, що базуються на довготривалі та ефективній самодопомозі та спільній допомозі», була прийнята Сенатом 11 червня 1948 року й послугувала поштовхом до утворення НАТО, закінчивши період ізоляціонізму в зовнішній політиці США.

На розробку умов договору пішло декілька місяців. Країни Західної Європи хотіли гарантій того, що США автоматично вступають у війну в разі нападу, проте згідно з конституцією США оголошувати війну міг тільки Конгрес, тому перемовини працювали над тим, щоб знайти спільну мову з Європою і водночас не порушувати законів Сполучених Штатів. Європа також підтримувала виділення індивідуальних грантів для країн та формування альянсу за участі членів Брюссельського договору, долучивши до них лише Сполучені Штати. Проте Вашингтон вбачав більше користі у виділенні загальної допомоги, в залежності від певних умов, та розширення кола підписантів, долучивши до договору країни Північної Атлантики, включаючи Канаду, Ісландію, Данію, Норвегію, Ірландію та Португалію. Ці країни могли

б утворити міст між узбережжями Атлантичного океану та налагодити швидкі військові дії.

Результатом довготривалих перемовин стало підписання договору про Північноатлантичний альянс у Вашингтоні 4 квітня 1949 року, а в жовтні того ж року Конгрес санкціонував виділення \$1.4 мільярда на потреби західноєвропейської оборони. Вперше НАТО відчували всі переваги централізованого координування своїх військових сил після початку Корейської війни в 1950 році, хоча й масштаб дій обмежився посиленням контингенту в Європі, а війська союзників і водночас партнери в новоствореній організації брали участь у війні лише у складі збройно-миролюбивих сил ООН. Також у 1950 році НАТО розробила свою першу військову доктрину у вигляді стратегії «масованої відплати», згідно з якою за нападом на будь-якого члена НАТО послідує масштабна ядерна атака з боку Сполучених Штатів Америки. Ця стратегія мала на меті стримати радянську агресію на континенті [89]. Впродовж наступних років США, чия економіка зміцніла завдяки виробництву та експорту під час Другої світової, почали використовувати економічну допомогу як стратегічний елемент своєї зовнішньої політики та допомогли країнам Європи та Азії з відбудовою їх економік. Зважаючи на те, що Радянський Союз продовжував демонструвати зацікавленість у Східній Європі, Сполучені Штати були вимушені взяти на себе лідерство у формуванні Західного альянсу для опору радянській наддержаві та стримування поширення комунізму, в той же час реструктуризуючи свої військові та розвідувальні сили для ефективного ведення Холодної війни [7].

Радянська загроза європейській безпеці продовжилась після того, коли у відповідь на долучення Федеративної Республіки Німеччини до НАТО та утворення НАТО в цілому було утворено Організацію Варшавського договору. ОВД використовувалась Радянським Союзом для придушення повстань в Східній Європі, зокрема 1956 року в Угорщині, 1968 року в Чехословаччині та 1981 року в Польщі. ОВД припинив своє існування в 1991

році, після розпаду Радянського Союзу, а всі країни-учасниці ОВД, окрім СРСР, виступили проти конфлікту Східної та Західної Європи та приєдналися до НАТО [25].

Після завершення Холодної війни основними завданнями НАТО стали налагодження діалогу і співпраці з колишніми країнами-членами Організації Варшавського Договору та контроль над конфліктами в європейській периферії, зокрема на Балканах. В рамках першої місії було утворено Раду північноатлантичного співробітництва, на зміну якій в 1997 році прийшла Рада євроатлантичного партнерства, а також програму Партнерства заради миру в 1994 році для зміцнення системи європейської безпеки та стабільності шляхом налагодження спільних військових тренувань за участі країн НАТО та країн, які не входять до НАТО. В рамках другої місії НАТО вперше застосувала свої військові сили, вступивши у війну в Боснії та Герцеговині в 1995 році шляхом бомбардування позицій боснійських сербів довкола Сараєво. Подальші Дейтонські угоди закінчили війну в Боснії [35] та заклали фундамент для подальшої дислокації миротворчих сил НАТО в регіоні. В березні 1999 року сили НАТО завдали масштабних повітряних ударів по Сербії в рамках Косовської війни, опісля виділивши миротворчий контингент для підтримки миру в Косово.

Криза в Косово дала поштовх спробам Європейського союзу створити власні військові сили, які могли б зробити ЄС менш залежними від військових ресурсів НАТО чи США для вирішення конфліктів. Йшли дебати стосовно того, як оборонні сили ЄС вплинули б на НАТО. Водночас йшло обговорення подальшої долі НАТО зважаючи на закінчення Холодної війни. Через відсутність ворога, для боротьби з яким було створено оборонний альянс, деякі вважали, що НАТО слід розформувати, а інші закликали долучити до альянсу і Російську Федерацію – правонаступника СРСР. Проте з часом стало очевидно, що ЄС не спроможний створити військові сили, які за потужністю були б рівні силам НАТО, і, як наслідок, попередні дебати та суперечки стосовно ЄС та НАТО вщухли.

Під час президентства Білла Клінтона в період з 1993 року по 2001 рік Сполучені Штати виступили з ініціативою долучення колишніх членів СРСР до альянсу, вважаючи, що членство в НАТО допомогло б інтегрувати ці країни в регіональні політичні та економічні союзи на кшталт ЄС. Деякі побоювалися агресії з боку Росії і вважали вступ до НАТО запорукою свободи та безпеки для нових демократій, інші ж вказували на велику вартість модернізації армій нових членів альянсу та те, що Росія може сприйняти розширення НАТО як провокацію. Тим не менш, з 1999 по 2009 рік до НАТО долучились 12 європейських держав, що не завадило встановити стратегічні відносини з РФ. Вторгнення Росії в Грузію в 2008 році та в Україну в 2014 році змусили НАТО переосмислити свої відносини з Росією, висловивши підтримку жертвам російської агресії та підтримуючи їх долучення до оборонного трансатлантичного альянсу. Внаслідок початку повномасштабної війни Росії проти України країни НАТО на чолі з США розпочали масштабне постачання зброї та обладнання Україні для відсічі найбільшій загрозі європейській безпеці з часів Холодної війни, а Фінляндія та Швеція, країни з довгою історією дотримання нейтралітету, висловили своє бажання долучитись до НАТО, остаточно приєднавшись до альянсу в 2023 та 2024 роках відповідно [60].

1.3. Роль безпекового чинника у відносинах США та ЄС

Активні відносини між Сполученими Штатами Америки та країнами Європи в безпековій площині розпочалися після Другої Світової війни, зокрема після підписання Північноатлантичного договору в 1949 році, коли країни-підписанти Брюссельської угоди вирішили укласти оборонний договір з північноамериканськими країнами та декількома іншими країнами Європи. Цей договір, який утворив Західний Союз або ж Організацію Брюссельського договору, можна вважати прообразом НАТО. Країни підписали цей договір з метою спільної відсічі можливого нападу Німеччини або Радянського Союзу, проте після підрахунків наявних ресурсів виявилось, що навіть спільних

військових сил країн-членів організації буде недостатньо, і тому міністри закордонних справ Британії та Франції звернулись з пропозицією утворення трансатлантичного оборонного договору до Вашингтону. Процес перейшов в практичну площину після прийняття резолюції Ванденберга. Договір про утворення Північноатлантичного альянсу було укладено 4 квітня 1949 року. Після того, як держсекретар США Дін Ачесон підписав договір, президент Трумен звернувся до натовпу з такими словами: «Цим пактом ми сподіваємося утворити щит проти агресії та страху агресії – бастіон, що дозволить нам займатися тим, що забезпечить повне, щасливе життя для всіх наших громадян» [12].

Часто стверджується, що Організація Північноатлантичного договору була заснована у відповідь на загрозу з боку Радянського Союзу. Це правда лише частково. Насправді створення альянсу було частиною широкого спектру заходів для досягнення трьох цілей: стримування радянського експансіонізму, перешкодження відновлення націоналістичного мілітаризму в Європі за допомогою значної північноамериканської присутності на континенті та заохочення європейської політичної інтеграції.

Підписання договору створило Союзників, проте ще не створило військову структуру яка могла б ефективно координувати дії країн-союзників. Це почало змінюватись після того, як зростаючі занепокоєння щодо радянських намірів кульмінували в підриві ядерної бомби Радянським Союзом в 1949 році та розпалом Корейської війни в 1950 році. Як наслідок, НАТО розгорнуло своє військове командування на чолі з Дуайтом Ейзенгауером в передмісті Парижу, поблизу Версалу [11].

Тим не менш, німецьке питання ще не було до кінця вирішене. Сполучені Штати закликали європейських союзників сформувати план переозброєння Федеративної Республіки Німеччина. Непохитний у переконанні того, що формувати нову німецьку армію можна лише в рамках європейської структури [115], в липні 1950 року французький прем'єр-міністр Рене Плевен скликав конференцію в Парижі задля розробки плану щодо

створення європейської армії в рамках посилення оборонних спроможностей європейського континенту. Пропозиція щодо утворення Європейської оборонної спільноти була подана Плевеном спочатку Раді Міністрів, а потім, в жовтні 1950 року, і Національним зборам Франції. Ця пропозиція закликала до створення загальноєвропейської армії чисельністю в 100 тисяч військовослужбовців, яка була б підпорядкована наддержавній владі та фінансувалась би зі спільного бюджету. План Плевена мав на меті скомбінувати батальйони з різних країн Європи, а на чолі програми озброєння Європи мав стояти Міністр Оборони Європи.

Ця амбітна ідея заручилася підтримкою більшості західних країн. Спочатку План Плевена закликав до залучення Франції, Західної Німеччини, Італії та країн Бенілюксу до Європейської оборонної спільноти, проте ініціатива також отримала підтримку з боку Сполученого Королівства та Сполучених Штатів Америки після того, як до першого нарису пропозиції було додано певні зміни, які, зокрема, стосувалися долучення німецьких військових одиниць до лав майбутньої Армії Європи, яка об'єдналась би з північноамериканськими військами під єдиним командуванням.

Перемовини про утворення європейської армії розпочалися 15 лютого 1951 року. Заручившись підтримкою США, країни-члени Європейської спільноти з вугілля та сталі підписали угоду про заснування Європейської оборонної спільноти в Парижі 27 травня 1952 року. Умови підписаної угоди відрізнялися від першопочатково запропонованих умов, які запропонувала Франція. Потенційна європейська армія повинна була налічувати 40 дивізій, кожна по 13 тисяч солдатів, які носили б єдину уніформу. Це число більш ніж в 5 разів перевищувало обсяг війська, що був запропонований спочатку. Проте дана угода не могла набути чинності, допоки парламенти всіх країн-учасниць не ратифікували б її.

Ідея утворення Європейської оборонної спільноти зазнала нищівного удару в серпні 1954 року, коли Національні Збори Франції відхилили угоду, не бажаючи навіть обговорити її. Позиція Франції викликала спантеличення в

Західній Європі та Сполучених Штатах Америки, зокрема й тому, що саме Франція була ініціатором ідеї утворення Європейської оборонної спільноти. Тим не менш, хоча ініціатива й зазнала краху, її ідеї допомогли в укріпленні та розбудові НАТО [24], а бажання укріпити оборону Європи було втілено в реальність шляхом співпраці всередині Північноатлантичного альянсу [65] [115].

Головною особливістю НАТО стало те, що альянс матиме свою штаб-квартиру та діятиме навіть у мирний час. Це був абсолютно новий підхід. Незважаючи на те, що рішення всередині об'єднання приймалися б на міждержавному рівні, дозволяючи країнам-учасникам альянсу зберігати свій суверенітет, виконавчими органами союзу було погоджено принцип лідерства однієї людини. Кадри, призначені країнами до участі в союзницьких командуваннях, повинні були повністю підпорядковуватись своїм командирам. Що стосується військових сил кожної країни, то кожна самостійно приймала рішення про те, які війська відправити до лав НАТО, які війська «забронювати» для потреб НАТО, а які війська безстроково залишити для виконання завдань всередині країни.

2 квітня 1951 року поблизу Парижа було формально розпочато роботу Штабу Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі (англ. Supreme Headquarters Allied Powers Europe, або SHAPE). В той же час персонал та потужності Комітету командирів сил Західного союзу було віддано під керівництво Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі (англ. Supreme Allied Commander Europe, або SACEUR). До несення служби були готові близько 15 дивізій та менш ніж 1000 повітряних суден. Ці сили повинні були чинити опір 210 радянським дивізіям та більш ніж достатнім повітряним силам [28].

В 1953 році Дуайт Ейзенгауер, очільник антигітлерівських сил в Європі за часів Другої Світової війни, заступив на пост президента США та вдався до розробки нової військової стратегії під назвою New Look. Її суть полягала у відсічі радянській агресії у світі, зокрема й у Європі, шляхом асиметричної

відповіді провокаціям та нападам Радянського Союзу за допомогою розвинених повітряних сил та ядерної зброї. За допомогою стратегії New Look Сполучені Штати намагалися виконати свої зобов'язання щодо Холодної війни, не перевищуючи економіку країни. В рамках цієї стратегії витрати на Армію США та Військово-морські сили США зменшувались, в той час як витрати на Повітряні сили США та ядерний арсенал збільшувались. Вашингтон планував використовувати стратегічне бомбардування у відповідь на провокації Кремля, самостійно визначаючи природу, локацію та часові рамки завданих ударів. Також ця програма передбачала зміцнення відносин з союзниками США та проведення секретних операцій за використання сил ЦРУ для того, щоб підірвати контроль СРСР над країнами в зоні свого впливу [16]. Стратегія New Look була викладена в документі Ради національної безпеки США [109].

В статті 1954 року, що закладала основні доктрини стратегії New Look, адмірал Артур Редфорд та Об'єднаний комітет начальників штабів США підмітив, що Сполучені Штати розгорнули «непропорційно велику» частину своїх сил на території за океаном. Такий розклад сил допомагав зміцнити рішучість союзників у боротьбі проти комунізму, проте накладав надлишкові зусилля на військові сили США, які вже були перевантажені. Надлишкова присутність збройних сил США в Європі та Кореї, на думку Об'єданого комітету начальників штабів, не лише накладала надлишковий тягар на економіку Сполучених Штатів, проте й змушувала США встрягати у війни на тих територіях незалежно від бажання Вашингтону. Висновки статті рекомендували зменшити військову присутність Америки за океаном і водночас перекласти більшу частину тягаря на союзників. Основний внесок Сполучених Штатів у ведення бойових дій має виходити з Повітряних сил, які за допомогою ядерного озброєння перевершували будь-яку іншу військову силу на планеті.

В результаті визначення нових стратегічних пріоритетів витрати на оборону США в 1955 році позначили підвищену важливість Повітряних сил

США та Військово-морських сил США, в той час як Армія США зіткнулася зі зменшенням числа своїх дивізій з 20 до 15 та скороченням верхнього ліміту військовослужбовців з 1.5 мільйона до 1.1 мільйона. Такого роду скорочення військового контингенту США в Європі викликали занепокоєння зі сторони союзників. Розмови про відведення військ підсилили острах того, що Вашингтон може будь-якої миті повернутися до політики ізоляціонізму. Канцлер Аденауер висловив свої занепокоєння стосовно того, що Сполучені Штати можуть використати введення німецьких дивізій в систему оборони НАТО як обґрунтування скорочення своїх внесків. Розмовляючи на публіку, президент Ейзенгауер намагався запевнити своїх союзників в тому, що Америка не збирається зменшувати свої зусилля в рамках оборони Європи, проте в своїх приватних розмовах президент США зізнавався, що ніколи не бажав вічної присутності американських військ на європейській землі.

В той час, як сила та важливість Армії США на внутрішній та зовнішній аренах згасали, Повітряні сили та дещо меншою мірою Військово-морські сили отримували дедалі більше фінансування, відіграючи все більше важливості в рамках стратегічного планування, зокрема через можливість переносити ядерне озброєння. Сполучені Штати акцентували увагу на використанні ядерної зброї, і Командування армії США в Європі (USAREUR) разом із Сьомою Армією США почали серйозно розмірковувати над тим, як можна впровадити ядерну зброю в систему оборони Західної Європи. Проте слід зазначити, що в USAREUR не було іншого виходу окрім як розширити застосування ядерної зброї, тому що стратегія New Look наполягала на прирівненні ядерного озброєння до звичайних видів озброєння. Тоді більшість країн Європи не змогли досягти потрібних рівнів розбудови традиційних військових сил, і, як наслідок, швидкому захопленню Європи можна було б запобігти лише за допомогою якомога швидшого застосування тактичної та стратегічної ядерної зброї. Як наслідок, Верховним голокомандувачем сил НАТО було прийнято рішення відпрацьовувати маневри із застосуванням ядерного озброєння на всіх великих тренуваннях НАТО [30, с. 208-214].

Плани з долучення німецьких сил до системи оборони НАТО розроблялися ще до її долучення до альянсу. 6 вересня 1954 року лейтенант Венсброу Джонс у засекреченому повідомленні начальнику штабу повідомив про потенційну чисельність німецьких військ, що будуть долучені до сил оборони НАТО. Він зазначив, що перші плани Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі щодо розміщення військового контингенту німецьких збройних сил були надіслані начальником штабу генералу де Лармінату ще в липні 1952 року. В кінці повідомлення Джонс зазначив, що загалом погляди країн Європейської оборонної спільноти зводяться до того, що Бундесверу слід орієнтуватися на існуючі норми ЄОС, які передбачають наявність 12 дивізій та 1300 бойових літаків [94]. 3 жовтня 1954 року було підписано угоду про політичну та військову інтеграцію ФРН до Західної Європи. Сполучені Штати Америки, Великобританія, Канада та 6 західноєвропейських країн погодилися замінити Європейську оборонну спільноту на нову структуру. Цей новий план вважався сильнішим за той, на якому поставили хрест Національні збори Франції 34 дні до того, і пояснювалось це тим, що тепер до військових та політичних процесів нової ідеї буде долучена Велика Британія [83].

5 травня 1955 року американські, французькі та британські сили офіційно завершили військову окупацію Західної Німеччини, а вже наступного дня, 6 травня, Західна Німеччина стала членом НАТО. Для державотворців США це послугувало дуже важливим кроком до зміцнення безпеки Західної Європи. Незважаючи на небажання деяких європейських держав, зокрема Франції, знову бачити озброєну Німеччину, нехай і в ролі союзника, Сполучені Штати вірили, що озброєння ФРН було надзвичайно важливим в рамках установаження оборонного європейського периметру для стримування будь-яких спроб розширення з боку Радянського Союзу. Відповідь СРСР була швидкою: 14 травня 1955 року Радянський Союз утворив Організацію Варшавського Договору – військовий союз між СРСР та його

східноєвропейськими сателітами, включаючи й Німецьку Демократичну Республіку [63].

Приєднання ФРН до НАТО послугувало значним поштовхом для укріплення позицій альянсу в Європі. Спочатку військовий потенціал ФРН був нульовим, проте за два роки членства в НАТО Західна Німеччина спромоглась долучити до лав сил альянсу десятки тисяч військових, які стали повністю інтегрованими та забезпечили виконання двох задач: забезпечити оборону країни та докласти зусиль до відновлення суверенітету Німеччини. За 10 років членства в альянсі Бундесвер став опорою сил оборони Європи, і разом із силами європейських та північноамериканських союзників перебували в епіцентрі Холодної війни в Європі, забезпечуючи мир та безпеку на кордоні з СРСР та її країнами-сателітами. Також слід зазначити, що впродовж Холодної війни саме на території Німеччини була розміщена найбільша кількість сил НАТО [55]. Спочатку розташовуючись по річці Рейн, лінія оборони НАТО була пересунута до середини ФРН в 1958 році, а опісля, в 1963 році, за прохання самої ФРН та за підтримки США лінія оборони була переміщена й до самої Залізної завіси, маючи на меті захищати всю територію країн-членів альянсу та бути якомога ближче до Берліну на випадок необхідності у допомозі [6].

1950-ті роки виявились дуже успішними для НАТО. Альянс зміг не допустити подальшого вторгнення Радянського Союзу та зміцнив свої військові сили, хоча й даючи надмірний акцент на ядерну зброю на початку 1950-х. Альянс, який наприкінці 1940-х володів обмеженими ресурсами, зміг трансформуватись у продуктивне об'єднання, яке змогло виконати своє завдання. Колишні противники у Другій Світовій війні – Британія, Франція та Німеччина – змогли знайти спільну мову заради спільного блага. В той же час Сполучені Штати Америки працювали недосконало впродовж першого десятиліття існування НАТО. Як головний конструктор ядерної оборонної архітектури альянсу, США несуть відповідальність за помилки, які підірвали стримування та призвели до внутрішньої напруги. Сполучені Штати також

неуміло вели справи з окремими західноєвропейськими країнами. Так, Америка не погоджувалась з Британією та Францією стосовно питань країн третього світу, прикладом чого може послугувати відведення їх військ з Суецької кризи. США були ще більш нетерпимими до Франції та її проблем, зокрема й через її контрпродуктивну поведінку стосовно питань переозброєння Німеччини. Все це призвело до напружених відносин між Францією та Сполученими Штатами Америки, які врешті решт призвели до виходу Франції з НАТО під час правління де Голля в 1966 році.

Сам Вашингтон також часто поведився нераціонально й у відносинах з Федеративною Республікою Німеччина. До прикладу, на початку 1950-х США змусили Аденауера відстоювати шлях конвенційного переозброєння Німеччини всередині країни. Після досягнення цієї цілі Аденауером Вашингтон почав підтримувати ядерну стратегію, ставлячи під сумнів попередню. Після чергового здобуття прихильності Аденауером стосовно цього курсу США знову змінили риторичку, тепер вимагаючи повернення до конвенційних засобів ведення війни. Аденауер завжди приставав на вимоги офіційного Вашингтона, тому що розвиток ФРН значною мірою залежав саме від підтримки США.

Цей період існування НАТО показав, що рішення та дії Сполучених Штатів Америки мали фундаментальний вплив на стійкість та згуртованість Північноатлантичного альянсу. Коли США володіли чіткою візією, діяли послідовно та в інтересах Західної Європи, тоді їх союзники охоче співпрацювали. Проте коли Вашингтон вагався або демонстрував необізнаність в політичних процесах Західної Європи, НАТО потерпало від скрутностей. Цей військово-політичний союз не був виключно американським творінням, проте сила та енергія цього альянсу великою мірою залежали від бачення та постійності Вашингтону, в той час як Європа лише йшла слідом [77, с. 114-116].

В 1950-х роках, окрім досягнення значного прогресу альянсом НАТО, також було створено Європейську спільноту з вугілля й сталі та пізніше

Європейську економічну спільноту разом із Європейським співтовариством з атомної енергії. Європейські Співтовариства стали опорою Європейського Союзу при підписанні Лісабонського договору. Як і при підписанні Брюссельського договору, до утворення цих спільнот долучились країни Бенілюксу та Франція за додаткового залучення Італії та ФРН. Ці країни на той час вже були членами Північноатлантичного договору, тому цілком об'єктивним підходом є розгляд відносин США та ЄС через відносини США з вищевказаними країнами та іншими майбутніми країнами-учасницями цих спільнот, а опісля й ЄС [113].

До кінця 20 століття країни НАТО також стали свідками об'єднання Західної Німеччини та Східної Німеччини, повалення режиму Радянського Союзу та закінчення Холодної війни. На зламі тисячоліть НАТО опинилась без свого противника, задля вісічі якому і був задуманий весь Північноатлантичний альянс, тому повинна була перебудувувати свої підходи для подолання нових викликів. Окрім викликів на Балканському півострові, про які вже розповідалось в розділі 1.2, НАТО зіштовхнулись з тероризмом. У відповідь на терористичну атаку проти Сполучених Штатів 11 вересня 2001 року союзники вперше ввели в дію 5 статтю Північноатлантичного договору. І якщо до цього моменту саме Європа залежала від Сполучених Штатів Америки в питаннях безпеки, то внаслідок атаки на Всесвітній торговий центр безпекова парадигма НАТО повністю змінилась: тепер Європа допомагала Сполученим Штатам відновити безпеку на своєму континенті та у світі. Союзники рішуче засудили терористичний напад на Нью-Йорк та допомогли Вашингтону у проведенні першої антитерористичної операції «Ігл Есіст», а згодом і операції «Активні зусилля». В рамках оголошення та ведення Світової Війни проти тероризму, 14 союзників висадили свої сили в Афганістані для підтримки операції проти Аль-Каїди та Талібану, яку очолювали США. Як наслідок, НАТО припинила бути географічно визначеним альянсом: союзники усвідомили, що безпекові загрози більше не обмежуються в плані місця

осередку та передбачуваності, тож союзники повинні адаптуватися, щоб давати відсіч новим, часто гібридним та нестандартним загрозам [87] [36].

РОЗДІЛ II

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА США ЩОДО ЄВРОПИ У 2017-2021 РОКАХ

2.1. Зовнішня політика першої адміністрації

Дональда Трампа та її теоретичні засади

45-й та 47-й президент Сполучених Штатів Америки Дональд Джон Трамп відрізняється своїм нестандартним підходом до ведення зовнішньої політики. Відомий своїми палкими висловлюваннями, спалюванням мостів, зреченням угод із союзниками та відходом від стандартних принципів ведення зовнішньої політики, що практикувались Сполученими Штатами, Дональд Трамп став хаотичним елементом, який вніс неясність у майбутнє США на міжнародній арені. Los Angeles Times описали особистість Трампа такими словами: «Ця людина настільки непередбачувана, настільки нерозсудлива, настільки нахабна, настільки сповнена сліпого честолюбства, настільки відірвана від реальності, що стає неможливо визначити те, куди заведе його президентство чи скільки шкоди він завдасть нашій країні» [116]. Переслідуючи політичну позицію «Америка Понад Усе» (англ. *America First*), Дональд Трамп з перших днів на посту зайняв ворожу позицію стосовно всього ліберального світу, що демонструвалось зреченням від попередньо взятих на себе Америкою зобов'язань та виходом із багатосторонніх угод. Впродовж першого президентства Дональд Трамп вивів Сполучені Штати з Транстихоокеанського партнерства [122], Паризької кліматичної угоди [95], ЮНЕСКО [88], Всесвітньої організації охорони здоров'я [57], ядерної угоди з Іраном [67] та Ради ООН з прав людини [61], а також критикував торгівлю США з Європейським Союзом [31] [137] та союзників в лавах НАТО [46] [43], називаючи Організацію північноатлантичного договору «застарілою» [125]. Намагаючись вийти з угод, що «шкодять інтересам Америки», та переорієнтувати зовнішню політику країни на принцип «один-на-один», адміністрація Дональда Трампа ізолювала себе від існуючих союзників та

занепокоїла потенційних. Трамп ще під час своєї передвиборчої кампанії вірив в те, що Америка переживає скрутні часи, наголошуючи на тому, що він «зробить Америку знову великою», сконцентрувавшись на Америці, а не інших державах, як це було за часів попередніх президентів, що підтримували «ліберальний світовий порядок». Проте вийти з усіх міжнародних домовленостей майже неможливо: США є не лише учасником таких організацій, як ООН, МВФ чи СОТ, проте їх лідером, який здатен використовувати ці організації як інструменти управління світом в ролі гегемона. Змінивши лібералізм на реалізм, в якому, в уявленні Трампа, йдеться про «гру з нульовою сумою», США розпочали «війну проти всіх» – починаючи від Китаю і закінчуючи навіть Європейським Союзом та НАТО. Змінивши глобалізм на ізоляціонізм, США зазнали економічних та політичних втрат, дозволяючи Росії та Китаю розширювати свій вплив там, де більше немає США [134, с. 81-85].

За часів виборчої гонки за посаду 45 президента США, Дональд Трамп був тим, на кого ставили реалісти. Здавалось, що слоган “America First”, близький по духу до німецьких слоганів часів нацистського режиму, означає те, що нова адміністрація більше не буде діяти на шкоду американським інтересам і на користь іншим державам. Тоді кандидат від республіканської партії обіцяв переглянути торгові угоди та зайняти жорсткішу позицію стосовно Китаю, просував більш дружні відносини з Російською Федерацією, ставив під сумнів цінність військових союзів, в яких інші учасники не беруть на себе свою ношу та протистояв занадто «відкритій» імміграційній політиці. Проте після того, як Д. Трамп зайняв президентську посаду, реалісти почали перебудовувати свій хід думок. Ставити інтереси Америки – це одне, проте не визнавати, що до цих інтересів також відносяться альянси, торгові угоди та подекуди навіть і міжнародні організації – це зовсім інше [141].

Велику роль у формуванні зовнішньої політики США відіграв Герберт Реймонд МакМастер, другий радник з національної безпеки 45-го президента США після Майкла Флінна, який пробув радником лише 22 дні. Впродовж

своєї служби МакМастер намагався використовувати структурований, дисциплінований процес прийняття рішень для того, щоб компенсувати відсутність цих якостей у президента. МакМастер використовував механізми Ради національної безпеки для розробки варіацій політичних рішень та заохочення систематичного розгляду найбільших труднощів та проблем. Спільно з іншими членами «вісі дорослих» – зокрема з міністром оборони Джеймсом Меттісом та держсекретарем Рексом Тіллерсоном – МакМастер також використовував цю систему для того, щоб відраджувати президента від його власних інстинктів прийняття рішень. Впродовж літа 2017 року радникам вдалось переконати Трампа не виходити із ядерної угоди з Іраном, не виводити війська з Афганістану, не виходити із Північноамериканської зони вільної торгівлі (NAFTA) та Корейсько-американської торгової угоди. Проте президент, керуючись власними інстинктами, зміг вивести США із Паризької кліматичної угоди, що спровокувало значне спантеличення та навіть паніку в стінах Білого Дому. Тим не менш, впродовж першого року президентства Дональда Трампа вищевказаному процесу вдавалось пом'якшувати деструктивні тенденції у прийнятті президентом зовнішньополітичних рішень.

Дональду Трампу дана модель не подобалась: він вважав, що вона його обмежує. До кінця 2017 року Трамп взяв контроль над політикою стосовно Ірану та інших речей. Впродовж 2018 року президенту вдалось замінити велику кількість працівників системи національної безпеки. У квітні 2018 року Трамп звільнив МакМастера, змінивши його Джоном Болтоном. Болтон сконцентрувався на тому, щоб надати більше впливу президенту та розформувати формальний процес прийняття рішень. Болтон скоротив кількість високорівневих зустрічей між агентствами, віддаючи перевагу менш формальним зустрічам за участі вузького кола осіб, і зменшив доступ департаментів та агентств до інформації та самого президента. Після невдалої спроби саботування зустрічі Трампа з Кім Чен Ином в 2018 році, Болтон здебільшого припинив намагатись приглушувати інстинкти Трампа та

нав'язувати підходи до зовнішньополітичного лідерства, що конфліктували з особистістю президента [23]. Після того, як Джеймсу Меттісу – одному з учасників «вісі дорослих», що залишилися при посаді – не вдалось переконати Дональда Трампа не виводити весь американський контингент з Сирії, той подав у відставку, проте Трамп перетягнув увагу на себе, пришвидшивши процес відходу міністра з посади та заявивши, що «він сам його звільнив». Відхід Меттіса ознаменував початок періоду, впродовж якого зовнішньополітичний напрямок США та інстинкти президента більше ніким не контролювались [59].

Дональд Трамп особисто охарактеризував свою зовнішню політику як політику «принципового реалізму», що базується на трьох принципах – принципах «суверенності, безпеки та добробуту», які задають курс міждержавним відносинам на глобальній арені [10]. Проте думки аналітиків стосовно того, чи бачення міжнародної політики Д. Трампом справді базується на реалізмі, розходяться.

Для того, щоб описати теоретичне підґрунтя зовнішньої політики Дональда Трампа, слід згадати, що означає течія реалізму загалом. За Капітоненком, парадигма реалізму пропонує гоббсівський погляд на світову політику як боротьбу всіх проти всіх, у якій немає правил та норм, панує анархія та егоїстичні інтереси держав, визначені в категоріях сили. Підхід реалізму привабливий тим, що його принципи відповідають інтуїтивним уявленням, його поняття чіткі, а пояснення лаконічні [2, с. 52]. За Волтцом, що утворив похідне від реалізму поняття неореалізму, основним рушієм поведінки держав є анархічна міжнародна система, в якій раціональні актори-держави існують у системі «самодопомоги», де кожна держава сама за себе. Неореалізм розділився на два табори – оборонний реалізм та наступальний реалізм. Волтц, який також створив поняття оборонного реалізму, вважав, що актори на міждержавній арені намагаються зберегти статус кво та рівновагу сил, проявляючи агресію лише в рамках вимушеності або самооборони [17]. За Міршаймером, який є автором наступального реалізму, потреба в безпеці

або навіть у виживанні перетворює держави на агресивних примножувачів сили. Держави зводять співпрацю до мінімуму, постійно намагаючись зменшити силу інших держав та збільшити свою. Теорія наступального реалізму ґрунтується на п'яти основоположних тезисах: міжнародна система є анархічною, всі держави мають певну військову спроможність, держави ніколи не можуть повною мірою визначити наміри інших держав, виживання для держав є найвищою цінністю і держави є раціональними акторами, які намагаються переслідувати свої власні інтереси [85].

Проте концепція принципового реалізму, завдяки якому Трамп відносять до табору реалістів, не є загальновідомою та описаною течією реалізму. Принциповий реалізм не є відгалуженням жодного з вищеописаних підходів чи парадигм. Вперше документальна згадка про принциповий реалізм з'явилася в документі Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів Америки від грудня 2017 року, де було зазначено, що стратегія національної безпеки США «Америка Понад Усе» – це «стратегія принципового реалізму, що керується результатами, а не ідеологією», яка «є реалістичною, тому що визнає центральну роль сили у міжнародній політиці, затверджує суверенні держави в ролі найбільшої надії на мирний світ, чітко визначає наші національні інтереси і ґрунтується на розумінні того, що просування американських принципів поширює мир та процвітання по всьому світу» [86, с. 1, 55].

Деякі дослідники вважають, що поняття «принципового реалізму» – лише слоган, який намагається об'єднати реалізм з ідеалізмом, проте без належного теоретичного підґрунтя. Роланд Паріс, професор міжнародних відносин в університеті Оттави, вважає, що фраза «принциповий реалізм» була створена співробітниками Білого Дому після спроб надання доктрині зовнішньої політики Д. Трампа «Америка Понад Усе» впізнаваності. Уеслі Уарк, гостьовий професор Орегонського університету, «принциповий реалізм» – це формальне поєднання реалізму (примноження державної сили у конкурентній анархічній системі) з моральним компасом, що засновується на

цінностях або принципах (звідси й походить «принциповий»). Тим не менш, Уарк вважає, що фраза «принциповий реалізм» нічого не означає для Трампа і не має ролі у формуванні його зовнішньої політики [75].

Ерік Енгл у своїй праці «Зовнішня політика Трампа: Реалістичний економічний націоналізм» пише, що неоізоляційна та протекціоністська політика Дональда Трампа йде наперекір мультилатеральному ринковому лібералізму, який до президентства Трампа був узгодженим напрямом політики обидвох основних партій Сполучених Штатів Америки. Автор вказує, що Трамп – перший республіканець після Ніксона, який виділив федеральному уряду провідну роль в регулюванні відносин між працівниками та роботодавцями, що робить його внутрішню економічну стратегію корпоратистською, а от зовнішня політика Д. Трампа зводиться до економічного націоналізму, що є підвидом реалізму в міжнародних відносинах. Також Енгл зазначає, що економічний націоналізм 45-го президента США узгоджується з ліберальною теорією неореалізму [48, с. 93-95].

У своєму дослідженні «Історія майбутнього: класичний реалізм та Трамп» Гаро Каркур не погоджується з тим, що Д. Трамп керується реалізмом, тому що його політика не відповідає концепції балансу сил. Процес виходу із ядерної угоди з Іраном, в рамках якого Сполучені Штати намагались досягнути якомога сильнішого тиску на Іран попри те, що Іран не загрожував світовим позиціям США, слугує доказом цього судження. Також після виходу США з угоди Іран відійшов до сфери впливу противників Америки – Росії та Китаю, відповідно цей хід з боку Дональда Трампа не має сенсу з точки зору реалізму [74].

Рендалл Швеллер у своєму есе «Реалізм Трампа» вважає, що Трамп – націоналіст, чия зовнішня політика керується основоположними принципами реалізму. Автор пише про те, що зовнішньополітичні погляди Д. Трампа прагнули повернення підходу, що був притаманний США до 1941 року, і який включає захист Сполучених Штатів Америки від зовнішніх загроз, остерігання

безстрокових альянсів, поширення демократії прикладом, а не військовою силою, протекціонізм та справедливу торгівлю та надання переваги незалежним діям замість багатосторонніх дій. Трамп зрікся засад ліберального міжнародного порядку – системи, яку Сполучені Штати разом зі своїми союзниками розбудовували та підтримували впродовж семи десятиліть. Ставлячи під сумнів систему міжнародної співпраці, Дональд Трамп вдався до нападів на світову систему торгівлі, зменшив виділення коштів для ООН, поставив під сумнів альянс НАТО, погрозив припинити участь в багатосторонніх торговельних угодах, закликав світову спільноту знову долучити Росію до G7 та знехтував спробами світової спільноти покращити ситуацію зі зміною клімату. Внаслідок транзакційного підходу Дональда Трампа Сполучені Штати Америки стали менш зацікавленими в розбудові довгострокових відносин, намагаючись отримати вигоду в рамках короткострокових угод, тим самим даючи світовій спільноті зрозуміти, що відтепер США дбатимуть про власні інтереси, а не інтереси світової спільноти, навіть ціною дружби з давніми союзниками. Швеллер зазначає, що цей світогляд є фундаментально реалістичним [103].

Австралійський політик Кріспін Ровере у своєму матеріалі «Так, Трамп реаліст, і ні, це не суб'єктивно», що був виданий незалежним аналітичним центром Інститут Лоуї стверджує, що Д. Трамп – беззаперечний реаліст. У своїй статті автор ставить під сумнів твердження Роберта Каплана та Стівена Уолта про те, що Трамп не репрезентує школу реалізму. Стівен Уолт вважає, що твердження Трампа, які деякими аналітиками вважаються «реалістичними», лунають з позиції здорового глузду і тому не роблять Дональда Трампа реалістом. Ба більше, Уолт пише, що геополітичний світогляд Трампа – лише фантазії та безглуздя, а не реалізм [131]. Роберт Каплан згадує, що поняття балансу сил є дуже важливим у світогляді реалістів, і зауважує, що Трамп не розуміє того, що Сполученим Штатам слід відновити порушений Путіним баланс сил від Центральної Європи аж до Середнього Сходу, а його поблажливі висловлювання в сторону президента РФ є

небезпечно наївними. Каплан також пише про те, що спроби Трампа ускладнити вільну торгівлю США зі своїми союзниками лише гратимуть на руку Китаю, з яким Вашингтон повинен боротись за сфери впливу. Роздмухування торгових війн, ускладнення відносин з Мексикою та підживна діяльність стосовно НАТО також вказують на те, що Д. Трампа не можна віднести до мислителів школи реалізму, тому що реалісти поважають статус кво і з обережністю ставляться до будь-яких різких змін [73]. Ровере контраргументує критику політики Трампа Капланом та Уолтом тим, що Трамп не хоче нав'язувати американські цінності ціною безпеки та стабільності і сам називає свій курс політикою реалізму, і тому його слід вважати реалістом [101]. Проте автор припускається логічної помилки, вважаючи, що сам факт назви політики Трампа «політикою реалізму» робить її політикою реалізму. Ми вважаємо, що аргумент Ровере на користь того, що Трамп й справді реаліст, є безпідставним і його не слід брати до уваги.

Даніель Брумберг, аналітик незалежного науково-дослідницького інституту Арабський Центр у Вашингтоні, у своїй статті «Безпринципний «Принциповий Реалізм» Трампа йде на користь Трампу, а не світу» описує «принциповий реалізм» 45-го президента США як «розмаїття ідей, тем та імпульсів, які не піддаються категоризації», в основі якого лежить популістичний націоналізм. Автор вважає, що виборці Дональда Трампа люблять його політику неліберального патріархального націоналізму і не помічають невідповідностей у його зовнішній політиці. До прикладу, Трамп закликає до забезпечення суверенітету всіх держав, проте не критикує Росію за порушення суверенітету Сирії. Автор думає, що Трамп прагне хороших стосунків із жорсткими авторитарними лідерами, зокрема коли це вигідніше за конфронтацію. Саме тому Трамп не спішить робити зауваження ядерним країнам на кшталт РФ та Північної Кореї, проте дозволяє собі випадки в сторону інших держав, які США мають здатність цькувати без наслідків. З цього можна зробити висновок, що в основі реалізму Трампа лежить сила: саме «сильну руку» Трампа так поважають його виборці [27].

Микола Капітоненко, виконавчий директор громадської організації «Центр Дослідження Міжнародних Відносин» та редактор видання UA:Ukraine Analytica в своїй праці “What Donald Trump’s “Principled Realism” Would Mean for Transatlantic Unity” вважає, що поняття «принципового реалізму» складно уявити як комплексну стратегію, тому що реалізм вимагає недовіри, в той час як загальні принципи вимагають довіри, реалізм зосереджується на відносних здобутках, а принципи – на спільних цінностях, і також те, що спільні принципи дозволяють «нахлібництво», в той час як реалізм намагається протистояти цьому явищу. З самого початку президентства Дональда Трампа просувалася «реалістська частина» принципного реалізму, зокрема вимога до інших членів НАТО витратити достатні кошти на оборону, яка мала на мені скоротити або навіть викоринити «нахлібництво» з боку союзників, які не виділяють достатній відсоток від ВВП на оборонні витрати. На думку автора, такий підхід Д. Трампа означає нову еру у відносинах США та ЄС, коли відносини між найближчими та найвірнішими союзниками починають холонуть, що може призвести до геополітичних змін та зростання безпекових ризиків для обох сторін [71].

Пол Стерс погоджується з Капітоненком в тому плані, що поняття «принциповий реалізм» складається з понять, що суперечать одне одному: реалізм як підхід до ведення зовнішньої політики ставить інтереси держави на перше місце, понад все інше. І якщо додати принципи до доктрини, яка ставить національні інтереси понад усі принципи, то ідея виявляється беззмістовною. Автор каже, що це викликає нерозуміння того, чи Сполученим Штатам потрібно слідувати принципам реалізму, а чи бути принциповими в реалістичний спосіб.

Стерс вважає, що Іран та Північна Корея стали прикладом зіткнення реалізму та принципів у парадигмі Трампа. Сполучені Штати, притримуючись принципів, а не своїх інтересів, вийшли з багатосторонньої ядерної угоди з Іраном, і небажання напряму розставити всі точки над І у відносинах з теократичним режимом ставить США під загрозу. На противагу цьому, США

намагались приборкати ядерні амбіції Північної Кореї, проте в процесі цього Дональд Трамп допоміг легітимізувати її диктатора Кім Чен Ина, ставши першим президентом Сполучених Штатів Америки, що зустрівся з північнокорейським лідером. Тому загальна зовнішня політика адміністрації Трампа виглядала «ад-гоковою», а не такою, яка будується на будь-яких принципах реалізму, вважає Річард Гоуан з Університету ООН [39].

На думку Деніела С. Моргана, принциповий реалізм є правильним підходом з боку Трампа, проте з плином часу він дедалі більше розпадався, перетворюючись на безпринципний реалізм, а опісля й на просто спантеличення. На думку автора, принциповий реалізм вимагає дисциплінованого лідерства та процесу прийняття рішень, чого не може дати адміністрація Трампа. Стратегія національної безпеки від 2017 року визначила загрози та цілі США, проте дії влади йшли всупереч визначеним пріоритетам зовнішньої політики Америки, зокрема в Азії, де Дональд Трамп заохотив ядерну програму Північної Кореї шляхом прагнення утворення дружніх відносин з північнокорейським диктатором Кім Чен Ином. В Європі Трамп відхрещувався від НАТО на користь підтримання позитивних відносин з російським диктатором Владіміром Путіним, тим самим загострюючи ізольоване становище Сполучених Штатів Америки та критику Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу. У НАТО та ЄС вже проявились тріщини у їх здатності захистити Європу від російської дезінформації та пропаганди або ж від анексації Криму та інших територій України, а європейська недбалість, яка виражалась відсутністю військової підготовки та нездатністю перетворити консенсус на чіткий план дій, лише підлила масла у вогонь.

Трамп, віддаляючись від захисту Європи, дав можливість Китаю поширювати свій вплив континентом. Окрім того, що РФ та Туреччина часто кооперували у військовому плані, ставлячи НАТО та США на другий план, Трамп також дозволив Путіну та Ердогану ефективніше координувати свої дії на Близькому Сході шляхом виходу з Сирії та надання дозволу Туреччині

почати наступ на курдів, що могло призвести до регіональної війни. Трамп також ставив під сумнів доцільність існування НАТО та погоджувався з Путіним стосовно різних питань, що в результаті послабило позиції Сполучених Штатів та НАТО, тим самим йдучи всупереч постулатам реалізму попри заяви Трампа про вирішальну роль реалізму у формування зовнішньої політики США [84].

Першій адміністрації Трампа було важко концентруватись на пріоритетних напрямках: спочатку вказавши на необхідність змагання із великими державами на кшталт Росії та Китаю, США погрузили у конфліктах із країнами-ізгоями та регіональними лідерами штибу Північної Кореї та Венесуели. Ціною недбалого зовнішньополітичного підходу стало непросте становище в рамках торговельної війни з Китаєм, схоже становище у відносинах з Іраном, а також зростання напруги між Індією та Пакистаном і між Пекіном та Гонг-Конгом, на що Америка не могла вплинути [23].

За час свого першого президентського терміну Дональд Трамп відзначився розірванням угод, побудовою стіни на кордоні з Мексикою, ускладненням відносин із союзниками, зокрема в рядах НАТО та ЄС, тарифами, що знизили купівельну спроможність американців, та заграванням із президентом Російської Федерації Владіміром Путіним [133]. Трампу легше вдавалось руйнувати, ніж будувати, зокрема коли йшлося про скасування ініціатив, проєктів чи угод Обами, як-от скасування медичної реформи чи іранської ядерної угоди [119]. Ці та інші моменти першого президентства Трампа змусили істориків визнати його найгіршим президентом за всю історію Сполучених Штатів [8]. Його дії часто суперечили поглядам реалізму, послаблюючи позиції США на глобальній та регіональній аренах та завдаючи Америці короткострокових та довгострокових втрат. Тим не менш, неготовність американців вибрати жінку на посаду президента [68] та загальна розсіяність демократичної партії вкупі з її послідовниками [111] дозволила Дональду Трампу вдруге стати президентом попри те, що гасла та обіцянки залишились тими ж.

2.2. Позиція США щодо європейської оборонної автономії

Ще з часів закінчення Другої Світової війни Сполучені Штати Америки усвідомлювали, що безпека Європи означатиме й безпеку для Америки. В 1949 році було утворено організацію НАТО, що допомагала координувати спільні зусилля Північної Америки та Європи у боротьбі з Радянським Союзом, проте ще з часів Холодної війни США були незадоволені недостатнім внеском європейських держав у власну обороноздатність. Недостатня кількість збройних сил країн Європи вже в 1948 році, до утворення Західної Німеччини, змусила США почати підготовку до переозброєння Німеччини перед загрозою потенційного нападу СРСР, що призвело до скорого прийняття вступу ФРН до НАТО. Впродовж 1960-х та 1970-х у зв'язку з дорогою та виснажливою війною у В'єтнамі Сполучені Штати настирливо наполягали на тому, щоб Європа «взяла на себе свою ношу». Тим не менш, європейські країни не могли дійти згоди стосовно того, яку кількість солдат повинні вимуштрувати, чи яку частину від ВВП мають витратити на військову справу. Лише після закінчення Холодної війни було досягнуто консенсусу щодо того, що країнам слід брати на себе зобов'язання витратити щонайменше 2% від свого ВВП на оборону.

На початку свого існування новоутворений Європейський Союз почав розробляти Спільну зовнішню політику та політику безпеки. Проте прагнення Європи закласти міцний оборонний фундамент були сприйняті Сполученими Штатами неоднозначно: адміністрація Клінтона побоювалась, що на теренах Європи утворюється майбутній суперник НАТО [78]. Восени 1998 року британський прем'єр Тоні Блер вирішив просувати більш значущу роль Європи у своїй обороні. Блеру не подобалось, що можливість ведення самостійних воєнних дії Європою була обмеженою, і закликав до інституційних та ресурсних нововведень для того, щоб зробити Європу більш рівноцінним партнером в рамках НАТО. Сполученими Штатами така ініціатива була сприйнята неоднозначно. Традиційно, Британія була

найвірнішим партнером США у плані питань оборони, і Британія була свідома того, що певно ініціативи з боку ЄС могли б нашкодити трансатлантичним відносинам. Проте ініціатива Блера була неочікуваною, і скептикам вона здавалась «надто французькою», тому більшості було складно визначити істинні мотиви цих заяв. Також невідомо було, наскільки серйозними були заяви британського прем'єра. У своєму звіті від 2 жовтня 1998 року сенатор США Уільям В. Рот дав Європі зрозуміти, якими є ключові аспекти реакції Америки на цю ініціативу. Сенатор заявив, що «Сполученим Штатам слід надавати будь-яку можливу допомогу та заохочення невинній консолідації оборонних зусиль Європи. Проте Сполучені Штати не можуть бути відповідальними за нездатність європейських держав розробити більш змістовну роль Європи в Альянсі. Зміцнення безпекових та оборонних здатностей Європи [...] є відповідальністю європейських союзників» [100].

Проте в грудні 1998 року Тоні Блер зустрівся з тодішнім президентом Франції Жаком Шираком в Сен-Мало, що підтверджувало серйозність намірів Блера. В результаті зустрічі було підписано Сенмалійську декларацію, яка передбачала створення Європейської політики безпеки та оборони. У заяві йшлося про те, що Європейський Союз повинен мати компетентні військові сили та автономію на їх застосування у випадку кризових ситуацій або бездіяльності НАТО, проте існуючі зобов'язання стосовно військової допомоги в рамках НАТО чи Західноєвропейського Союзу повинні виконуватися й надалі. За декілька днів після Сенмалійської зустрічі держсекретар США Мадлен Олбрайт застережила Європу стосовно «трьох D» – duplication (дублікації), discrimination (дискримінації) та decoupling (роз'єднання). За словами Олбрайт, європейським союзникам не слід дублювати те, що вже ітак ефективно здійснювалось в рамках НАТО, тому що це було б розтринькуванням оборонних ресурсів. Більше того, нова Європейська ініціатива не може будь-яким чином роз'єднувати Сполучені Штати та Європу в рамках Альянсу або від'єднувати США від європейських оборонних зусиль, що координуються в рамках НАТО. Також Європі не

дозволялося дискримінувати членів НАТО, які не є членом ЄС, зокрема Туреччини, Чехії, Угорщини та Польщі, а також північноамериканських партнерів. Таке бачення ситуації Сполученими Штатами, яке в основному зосереджувалось лише на негативних сторонах, зазнало критики з боку європейських експертів та високопосадовців. Тим не менш, зважаючи на реалії, Європа повинна була здебільшого зважати на те, з чим погоджуються Сполучені Штати Америки, які були готові поставити хрест на будь-якій ініціативі, яка могла б нашкодити Америці [107]. Угода Берлін-плюс від 2002 року дозволила ЄС використовувати певні ресурси НАТО для власних заходів щодо підтримки миру, проте впродовж 1990-х США робили все в своїх силах, щоб обмежити військові зусилля Європи. Сполученими Штатами знадобилося майже 10 років, щоб перейти від неприхованої ворожості до прийняття об'єднаної європейської безпекової політики [78].

Незважаючи на всі зусилля зміцнити свою обороноздатність, ЄС залишався слабким у військовому плані. Це стало очевидно під час Югославських війн. Перебуваючи на ранніх етапах координації зовнішньої політики, Європейський Союз вибрав застосування дипломатії та гуманітарної допомоги замість військової інтервенції. Недостатність європейської згуртованості можна пояснити тим, що лідери ЄС – Британія, Франція та Німеччина – не могли дійти спільної точки зору. Внутрішня незлагодженість ЄС, небажання вводити війська Британією та Францією, суперечливе визнання Німеччиною Словенії та Хорватії, а також обмеження з боку ООН призвели до того, що Європа дозволила розгортатись жахливим подіям на Балканах, кульмінацією яких став геноцид в Сребрениці [110].

З приходом до влади адміністрації Джорджа Вокера Буша в 2000 році Європа з побоюванням очікувала на виведення Сполученими Штатами військ з Балканського півострова для того, щоб залишити решту роботи європейцям, як того й бажав Буш за часів свого кандидатства. Проте рання політика Джорджа Буша занепокоювала Європу радше своїм одноосібним та самостійним підходом до ведення зовнішньої політики без належної

консультації з європейськими союзниками. Після трагедії 11 вересня адміністрація Джорджа Буша практично ігнорувала пропозиції допомоги з боку союзників та НАТО, а високопосадовці адміністрації публічно обезцінювали НАТО та союзницькі армії. Саме нездатність європейських держав розбудувати достатніх військових потужностей для відчутних внесків у вирішення проблем, що постали по закінченню Холодної війни, стала причиною такого відношення до військових потуг Європи з боку США. Сполучені Штати дали всім зрозуміти, що вони підуть війною на Ірак будь-якою ціною. Більше того, «Нова стратегія національної безпеки» 2002 року поставила під питання міжнародні конвенції щодо застосування сили, наполягаючи на праві США використовувати превентивні удари по ворогах Америки.

Відповідь з боку Європи також зашкодила трансатлантичним відносинам. Німеччина заявила, що не братиме участь в атаці на Ірак навіть якщо США та Британія отримають на те мандат від ООН, а на початку 2003 року Німеччина разом із Францією та Бельгією ставили під питання підтримку Туреччини у разі потенційного конфлікту з Іраком, що ставило під питання безпекові зобов'язання країн НАТО. Навіть президент Франції Ширак долучився до цієї реакції, кидаючи образами в бік новостворених демократій в центральній та східній Європі, які підтримували дії Сполучених Штатів в Іраку, вказуючи їм на те, що вони повинні знати, коли «закривати рота». Загалом війна в Іраку послугувала причиною значних політичних розколів в НАТО та ЄС у всіх столицях та міністерствах Європи, і саме США повинні нести відповідальність за цю кризу.

Слід зазначити, що Європа вже зіштовхувалась з унілатералізмом у зовнішній політиці США за каденції Білла Клінтона, проте дії адміністрації Буша переконали багатьох європейців у тому, що такий підхід надалі буде нормою. Ці переконання стали поживою для розбудови ЄС у якості протидії США: у 2003 році Франція, Німеччина, Бельгія та Люксембург дійшли згоди про створення окремої системи військового планування ЄС, яке було б

незалежним від НАТО. Проте під час своєї другої каденції Буш доклав значних зусиль для того, щоб налагодити відносини з Європою. На початку 2005 року тодішній держсекретар Кондоліза Райс разом з президентом навідалися до багатьох країн Європи для того, щоб «перепросити» за політику першої адміністрації, а Буш заявив, що НАТО є найуспішнішим альянсом за всю історію, і саме завдяки НАТО Європа зараз єдина та в мирі [106].

Популярніший за Буша в Європі Обама змінив одноосібний підхід до ведення зовнішньої політики Джорджа Буша на підхід, що залучав би всіх союзників США. На другий тиждень перебування на посаді віце-президент Джо Байден під час відвідин Мюнхенської безпекової конференції в 2008 році виступив з такими словами: «Існуючі загрози не знають кордонів, і жодна країна не зможе протистояти їм самотужки. Ми віримо, що союзники не зменшують сили Америки, проте допомагають просувати колективну безпеку та спільні цінності». Байден також заявив, що США «шукатимуть партнерства, де можливо», проте «рухатимуться наодинці лише там, де необхідно».

Президент Обама просив у європейських союзників допомоги у Афганістані, проте більшість європейських країн не змогли суттєво допомогти. Здебільшого це проявлялося в недостатній технічній оснащеності та обмеженнях окремих країн щодо застосування військових сил. Тиск щодо виконання своїх зобов'язань в рамках НАТО висвітлив складні відносини між союзниками: одні країни несли на собі велику оборонну ношу, в той час як інші відбувалися легше. Адміністрація Обама була розчарована реакцією Європи на заклики про посилення безпеки в Афганістані, проте це не перекроїло безпекових відносин ЄС та США [40, с. 39-47]. У своїй Берлінській промові 2008 року президент Обама чітко заявив, що трансатлантичні відносини повинні бути двосторонніми, і що у світі були тягарі, які, за його словами, «зміна лідера у Вашингтоні не полегшить». Барак Обама пообіцяв, що стане лише складніше, тому що «в цьому столітті американці та європейці повинні будуть робити більше, а не менше». Небажання європейців приймати складні рішення для вирішення майбутніх проблем пояснює розчарування

Обама, який був незадоволений країнами, що в рамках НАТО діяли «за рахунок інших» [34].

Тим не менш, відданість Сполучених Штатів Америки питанню європейської безпеки залишилось незмінним. 17 вересня 2009 року президент Обама оголосив, що США розвиватимуть Європейський поетапний адаптивний підхід, або ЄПАП (англ. European Phased Adaptive Approach), що мав на меті захистити Європу від ракетних ударів з боку Іраку [51]. За каденції Обама Центральна Європа одержала безпекові запевнення, а Польща та країни Балтії отримали резервні плани на випадок зовнішнього нападу, які залучають допомогу авіаносної ударної групи ВМС США. У червні 2010 року до навчань НАТО було залучено 500 солдатів морської піхоти США та 2 літаки F-15, а у жовтні того ж року було проведено ще одне навчання в Латвії, яке стало найбільшим у Балтійському регіоні з часів їх долучення до НАТО [33]. У листопаді того ж року Обама та інші лідери НАТО затвердили нову стратегічну концепцію, що зосереджувалась на нових викликах на кшталт кібератак, тероризму та балістичних ракет, також було затверджено Статтю 5 Північноатлантичного договору, згідно з якою напад на одного члена НАТО є нападом на всіх членів НАТО. США також просували збільшення військової присутності в Польщі у 2016 році [92]. Тим не менш, впродовж своїх двох президентських термінів Обама завжди користався нагодою нагадати Європі про те, що вони стали самовдоволеними стосовно своєї оборони, вказуючи на необхідність членам НАТО виділяти два відсотки від ВВП на оборонні потреби. Президент додав, що відсутність абсолютної солідарності у цьому питанні підірве безпековий прогрес у всьому світі, і що Сполученим Штатам, як і всьому світу, необхідна сильна, процвітаюча, демократична та єдина Європа [53].

Впродовж своєї президентської кампанії Дональд Трамп встиг насторожити світ, заявляючи про те, що НАТО є застарілим та непотрібним, а ООН – лише політична гра, яка не приносить результатів. Трамп також розповідав про заборгованість союзників стосовно витрат на НАТО та оборону

і закликав їх «або виплачувати минулі заборгованості, або забиратися геть [з НАТО]», і «якщо внаслідок цього НАТО розпадеться, то хай так і буде» [91]. Майбутній 45-й президент також вибудував транзакційну траєкторію майбутніх відносин США з країнами НАТО, заявивши, що США допомагатимуть союзникам, зокрема країнам Балтики у випадку нападу РФ, лише якщо вони «виконають свої зобов'язання перед нами», маючи на увазі економічну сторону альянсу [81] [124]. До свого травневого візиту до Брюсселю в 2017 році під час прийому Єнса Столтенберга в Білому Домі в квітні Трамп встиг змінити думку стосовно НАТО, називаючи альянс «більше не застарілим», проте не змінив думки стосовно фінансової сторони союзництва [123]. Під час свого першого візиту до Брюсселю Дональд Трамп, в дусі свого попередника, знову критично висловився стосовно недостатніх витрат союзників – зокрема європейських – на оборону. Президент США також вперше висловив думку стосовно того, що поточна ціль витрат на оборону НАТО, яка тоді вимірювалась у 2% і якої не дотримувались багато членів НАТО, є недостатньою для модернізації техніки та підготовки військ в цілому [13], і зауважив, що 23 із 28 країн-учасниць досі не платять того, що повинні платити за власну оборону. Більше того, Трамп не підтвердив готовність США «заступитися» за інших країн-членів НАТО згідно з 5 статтею договору НАТО, відсилаючись до свого принципу «Америка Понад Усе», що підтвердило страхи союзників [62].

Можливо, Трамп і був занадто різким у своїх висловлюваннях, зважаючи на те, що двохвідсоткова ціль витрат є, як зауважила Меркель, добровільною і радше пропозицією, проте Трамп мав всі причини «нагримати» на союзників, які вже досить довгий час залежали від американської військової допомоги і у яких на порозі стояла Росія, яка вже захопила Крим та частину сходу України. Станом на 2014, середній відсоток оборонних витрат із ВВП європейських держав становив 1,3%, у 2015 – 1,32%, у 2016 – 1,34%, а в 2017 році цей показник сягнув 1,37%, тобто від початку російської агресії щодо України витрати на оборону серед 28 європейських держав в середньому

зросли лише на сім сотих відсотка. Слід зауважити, що сусіди РФ значно збільшили свої оборонні витрати впродовж цього періоду (Латвія, Литва) або ж утримали їх на приблизно тому ж рівні (Фінляндія, Естонія) [42].

Експерти вважають, що ця зустріч була руйнівною для НАТО та Європи, виділивши декілька ключових «промахів» Трампа: серед них неготовність публічно заявити про підтримку 5 статті Північноатлантичного договору та публічне приниження союзників через «недостатні військові витрати», яке тактовніше було б провести під час приватної вечері. Опісля зустрічі НАТО та саміту G7, Ангела Меркель 28 травня сказала, що «ми, європейці, повинні брати свою долю у власні руки», на що Дональд Трамп у соцмережі Твіттер відреагував нестриманим повідомленням, у якому зазначив, що Німеччина витрачає значно менше, ніж повинна, на НАТО та армію загалом, і що це погано для США [93]. Можна вважати, що ця перепалка слугувала початком прогалини у відносинах Вашингтона та Берліну, проте переміщень солдат чи інших змін у системі європейської безпеки з боку Сполучених Штатів не послідувало.

З найбільших переміщень військового контингенту США в Європі слід відзначити рішення долучити до 33 тисяч військових США в Німеччині ще 1500 військовослужбовців в 2018 [127], переміщення однієї тисячі військових до Польщі в 2019 [126] та виведення 9500 військослужбовців з Німеччини в 2020 [82] [121], що за місяць переросло в 12000 військовослужбовців [26] [56]. Причиною цього «покарання» стало те, що, за словами самого Дональда Трампа, «Німеччина недостатньо платить» [22]. Проте було відзначено особисту неприязнь Трампа до Ангели Меркель, зокрема через відмову Меркель прибути на саміт G7 у Вашингтоні у зв'язку із обмеженнями COVID-19 [97], незгоду доєднати до зустрічей G7 Путіна, як того бажав Трамп [21], а також через розбіжності щодо «Північного потоку-2». Можна припустити, що саме за ці та інші вияви «непокори» Дональд Трамп вирішив послабити оборонне становище Німеччини, а не через те, що ці війська встигли виконати свою роботу, як повідомили інші офіційні особи [5]. Також повідомлялося, що

Трамп напряду виставив Німеччині рахунок в 300 мільярдів фунтів при зустрічі з Меркель, вимагаючи кошти, які ФРН начебто заборгувала Сполученим Штатам Америки [120].

Тенденції зниження довіри до міжнародних установ та Євроінтеграції призвели до Брекситу та виборчого успіху популістів правого спектру на кшталт Марін Ле Пен та її Національного Фронту. Опір цим рухам, який тоді в Європі очолювали Ангела Меркель та Емманюель Макрон, закликав до важливості європейської єдності та нагадував про вирішальну економічну роль єдиної Європи. На противагу прибічникам демократичних та ліберальних цінностей, Дональд Трамп, як і праві європейські політики, також заохочував поширення неприязні до глобальних цінностей, міжнародних угод, відкритих кордонів та мультикультуралізму, і закликав до простіших та більш прямих заходів, як-от застосування сили та насадження імміграційних та торгових кордонів, а також висловлював симпатію до сильного автократичного типу лідерства. Критикуючи ЄС, яка, на його погляд, розмиває національні риси та кордони та передає владу з рук людей до рук еліт, Дональд Трамп підтримав рішення Британії про вихід з Європейського Союзу та сказав, що очікує на схожі рухи інших європейських країн, народи яких хотіли б «повернути собі свою країну». Негативні висловлювання в адресу НАТО вкупі з вищенаведеними проблемами висвітлювали розбіжності у сфері традиції військової підтримки Європи з боку США та наростаючу небезпеку для Європи у разі нападу Росії [49].

Незважаючи на жорсткі твіти, негативні висловлювання та курйозні ситуації під час самітів та інших зустрічей високопоставлених чиновників, впродовж перших двох років правління адміністрації Дональда Трампа відданість захисту Європи з боку Сполучених Штатів Америки неодмінно посилилась. На це вказують посилення військової присутності США в Європі, підбір кадрів на верховні посади та інші заходи, які підривають російський вплив у Європі. Стиль підбору чиновників всередині адміністрації Трампа демонструють прихильність до професіоналів, які відомі своєю жорсткою

позицією до РФ. Радник президента США з національної безпеки в 2018-2019 роках Джон Болтон був відомий своїми різкими коментарями про Іран та Північну Корею, проте найжорсткіші ремарки приберігав саме для Росії та Путіна. В 2017 році Болтон сказав, що Путін – «патологічний брехун», і що «брехня Путіна, яка зображує реальну позицію Кремля та його лідерів, повинна послугувати уроком для Дональда Трампа. Також це повинно бути різким попередженням про відношення Москви до чесності. Домовляйтесь з Росією на свій страх і ризик» [104]. Проте слід зазначити, що саме цей суворий підхід до країн-ізоїв послугував причиною для звільнення Болтона Трампом після 17 місяців його служби [15].

Завдяки підходам Болтона та інших високопосадовців, зокрема Кей Бейлі Хатчінсон, яка була Постійним представником США в НАТО та була палким прихильником Альянсу і Якуба Джей Грігієла та Веса Мітчелла, які займали ключові для формування трансатлантичної політики посади та які критикували занадто поблажливе ставлення адміністрації Обами до Росії, Сполучені Штати Америки ще завзятіше підійшли до посилення позицій країн Балтії та Польщі у рамках програми Європейської ініціативи заспокоєння, яку було започатковано ще в 2014 за президентства Барака Обами. За президентства Трампа США продовжили та посилили політику Обами, плодами якої були інструктажі з тактик ведення партизанської війни для балтійських країн та перекидання в Європу 87 танків Абрамс та більш ніж 500 інших броньованих машин в 2018 році. Найчіткішим повідомленням для Росії були обговорення щодо розгортання авіаносного ударного з'єднання ВМС США в Середземному морі, яке стримувало б Росію в регіоні та дозволило б перекинути інші судна США для патрулювання в зонах Балтійського та Чорного морів.

Америкою також було продемонстровано готовність застосовувати силу при зіткненнях з російськими найманцями, застосування яких дозволяло РФ заперечувати свою присутність у конфліктах в Сирії та Україні. Коли сили особливого призначення США зіткнулись з найманцями РФ в Сирії, які

проігнорували застереження американських військових, сили США вбили та поранили близько 300 російських найманців. Це було повідомленням Москві: якщо їх наймити зіштовхнуться з американськими військовими в Україні або країнах Прибалтики, то наслідки будуть плачевними [104]. Також до Європи була відправлена третя штурмова бригада, в той час як оснащення для четвертої було розміщено в Бельгії, Нідерландах та Польщі, вперше з часів Другої світової війни у Норвегії була безтерміново розташована морська піхота США, а в 2017 кількість американських військових особливого призначення у країнах-сусідах Російської Федерації було збільшено в чотири рази [129, с. 11]. Ще слід відзначити те, що Сполучені Штати Америки у рамках своїх конкретних кроків посилення Європи наклали на Росію додаткові санкції та зменшили європейську залежність від експорту газу з Росії, побудувавши термінали Скрапленого Природного Газу (СПГ-термінали) в Польщі, Литві, Латвії, Естонії та Болгарії. Тож очевидно те, що в рамках стримування Росії в Європі, як було зазначено в Стратегії національної безпеки, застосовувались конкретні заходи, хоча висловлювання глави адміністрації трактувались двояко [104]. Зокрема, за Стратегією національної безпеки, Стратегією національної оборони, Оглядом ядерної політики та Європейською ініціативою стримування витрати на військову присутність США в Європі було підвищено, що ще раз утверджувало цінування Сполученими Штатами своїх європейських союзників. Також за ініціативою адміністрації Трампа було реінкарновано Космічне Командування Збройних сил США, яке до того існувало з 1985 по 2002 роки [58].

Загалом слід відзначити, що за першої адміністрації Дональда Трампа категоричні заяви та незвичні висловлювання з боку президента США йшли паралельно з посиленням військової присутності США на європейському континенті та зміцненням оборонних спроможностей союзників завдяки збільшенню присутності американського військового контингенту, проте також змусило лідерів ЄС, зокрема Ангелу Меркель та Емманюеля Макрона, закликати європейських держав до зміцнення своєї та спільної військової

потужності через мінливість думки та позицій нового американського лідера. Чим більше Дональд Трамп намагався виключити та применшити Європейський Союз, тим більше уваги приковував до ЄС та непрямим чином зміцнював його. Можна вважати, що негативні емоції Європи через порушення довгострокових норм та звичаїв Трампом призвели до зміцнення європейської ідентичності та зовнішньої політики [19, с. 700].

РОЗДІЛ III

ЄС І ТРАНСАТЛАНТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЗА КАДЕНЦІЇ 45-ГО ПРЕЗИДЕНТА США

3.1. Реакція ЄС та її провідних членів на нову безпекову політику США впродовж 2017-2021 рр.

Прихід до влади Дональда Трампа мав неоднозначний вплив на європейську безпеку та трансатлантичну політику, а вимоги та рамки нової зовнішньої політики Трампа, що стосується НАТО та Європейської безпеки, одержали змішану реакцію. Після обрання нового президента Сполучені Штати Америки й надалі продовжували збільшувати та зміцнювати свою військову присутність в Європі, зокрема в рамках програм Розширеної передової присутності НАТО та операції «Атлантична Рішучість», яка була ініційована внаслідок вторгнення РФ в Україну [14]. Президент Трамп також пообіцяв збільшити видатки США на власну оборону та відбудувати американську армію, проте збільшення оборонного бюджету на 54 мільярди доларів може бути недостатнім, зокрема тому, що військовий контингент США, що буде розміщений у Східній Європі, зіштовхуються з нестачами кадрів та спорядження. Разом з цими напрямками розвитку трансатлантичних безпекових відносин, Дональд Трамп особисто вимагав у союзників підвищення витрат на армію та оборону з метою досягнення відповідної цілі НАТО.

Європейські лідери опиралися закликам Сполучених Штатів радикально збільшити військові витрати та підняти їх до необхідних 2%, хоча ця вимога не була новою і йшла слідом за ідентичною вимогою адміністрації попереднього президента США та у зв'язку із згодою всіх учасників НАТО на саміті в Уельсі в 2014 році досягти такого рівня витрат. Свій опір країни Європейського Союзу пояснюють тим, що підхід ЄС до питань безпеки та оборони є багатостороннім, тому що також вміщує в собі і виділення значних

ресурсів на допомогу та розвиток. Військова підтримка країн НАТО та відданість альянсу знайшли позитивний відклик поміж країн-членів ЄС, зважаючи на те, що альтернативного оборонного об'єднання в рамках ЄС немає.

Бачення Трампом Європейського Союзу як торговельного опонента, а не союзника у всіх сферах, а також від'єднання Британії від ЄС, яке було позитивно оцінено Дональдом Трампом, послугувало для Європи кличем до тіснішої оборонної співпраці. Це було відображено у Глобальній стратегії Європейського Союзу (EUGS), яку було прийнято 28 червня 2016 року, за декілька днів після оприлюднення результатів голосування щодо Брекситу. Дана стратегія наголошувала на необхідності для Європейського Союзу досягнути «стратегічної автономії» від безпекових гарантій США. За місяць, у липні 2016 року ЄС та НАТО підписали спільну декларацію, на меті якої було посилення співпраці у багатьох критичних сферах [69]. Європарламент закликав країни досягнути двохвідсоткового рівня оборонних витрат та розбудувати справедливішу та відкритішу оборонну індустрію, а також відзначив сумісність та співпрацю з НАТО як необхідну в рамках боротьби з гібридними та кіберзагрозами [79]. Виходячи з цієї точки зору, трансатлантична нестабільність та Брексіт могли допомогти ЄС поглибити свої проекти військової інтеграції в рамках Спільної політики безпеки та оборони (CSDP). Також колишній президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер в 2016 році виступив з пропозицією утворення Європейського оборонного фонду (EDF), який фінансувався б з європейського бюджету, залучаючи до 13 мільярдів євро [44, с. 2]. Цей фонд було започатковано в 2017 році з метою підтримки спільних оборонних досліджень та заохочення утворення конкурентноспроможної індустріальної оборонної основи всередині ЄС шляхом координування, збільшення та долучення до оборонних інвестицій держав Європи [112].

Перед тим, як переходити до опису європейських оборонних ініціатив, про що йтиметься в підрозділах 3.1. та 3.2., слід спершу вказати на те, як ці

ініціативи сприймалися всередині США. У зв'язку з переходом міжнародної системи з уніполярності до мультиполярності та втратою США своїх позицій думки Сполучених Штатів Америки стосовно безпеки Європи стали більш різноманітними, об'єднавшись та утворивши три напрямки думки. Ці напрямки є саме напрямками, тобто вони репрезентують течії думок та їх тенденції, а не чітко визначені категорії. Серед них напрямок *популістичного націоналізму*, напрямок *консервативного інтернаціоналізму* та *лібертаріансько-реалістичний* напрямок.

Течія популістичного націоналізму зневажає неспроможність Європи витратити більше на власну оборону, є ворожим до Європейського Союзу та високо цінує силу та державний суверенітет Сполучених Штатів. Цей напрямок часто байдуже відноситься до НАТО. Сприйняття Дональдом Трампом європейського підходу до забезпечення власної безпеки – хоча це й не визнавалось самим президентом Трампом – збігається з цією течією думок. Інший послідовник цього напрямку думок, Крістіан Уїтон, що був старшим радником для Джорджа Буша молодшого та Дональда Трампа, закликає до виходу США з НАТО, який, на його думку, допомагає «старій Європі» існувати за рахунок Сполучених Штатів Америки. Вихід США з НАТО допоміг би звільнити ресурси, які можна було б витратити на зосередження на Китаю та об'єднання з країнами «нової Європи», серед яких Польща, які, на думку Уїтона, ще «мають порох в порохівницях» та можуть нести факел Західної цивілізації. Цей напрямок мислення поширився популістичними вебсайтами правого спрямування, такими як *Breitbart* та *The Federalist*.

Консервативні інтернаціоналісти вимагають, щоб Європа витрачала більше на оборону, незважаючи на те, що це може призвести до нарощення Європою значних спроможностей. Також багато прихильників цієї течії думок попереджають про те, що «нешасна» Європа, збільшуючи свої оборонні можливості, становить загрозу для НАТО, що на пряму суперечить вищевказаній позиції. Це є втіленням в реальність довготривалих занепокоєнь США стосовно трьох D, які виклала Мадлен Олбрайт. Деякі консервативні

інтернаціоналісти занепокоєні тим, що європейські ініціативи PESCO та EDF, про які йтиметься пізніше, нашкодять американській оборонній індустрії. Також є думка, що розбудова європейських спроможностей нашкодить США та позбавить Америку лідерства в трансатлантичному Альянсі. Проте існує і течія консервативних інтернаціоналістів, які підтримують Європу. До прикладу, сенатор Джон МакКейн висловлював свою довіру до Європейського Союзу та закликав до тісніших відносин між ЄС та США, а республіканець та союзник Трампа в сенаті Ліндсі Грєм, який раніше вороже ставився до оборонних ініціатив, на чолі яких буде ЄС, змінив свою думку і почав підтримувати такого роду ідеї.

Багато лібертаріанців та реалістів віддають перевагу стратегії «зваженості» або «балансування за межами». Ця стратегія передбачає взяття Європою відповідальності за свою безпеку. Такі аналітики, як Джон Міршаймер, Беррі Поузен та Стівен Уолт розглядають концепцію стратегічної автономії Європи, про яку згодом, як ідеальну платформу, що заохочуватиме європейську самостійність. Реалістів та лібертаріанців у зовнішній політиці відносно мало, проте їхні голоси володіють непропорційним впливом у академічних середовищах та дебатах стосовно нацбезпеки [118, с. 3].

Під час Брюссельського саміту в 2017 році Трамп не підтвердив відданість Сполучених Штатів Америки 5 статті Північноатлантичного договору, що похитнуло довіру до США як до союзника з боку Європи. Американські експерти відреагували критично: «Відсутність заяви про підтримку 5 статті з боку Дональда Трампа може виявитись однією з найгрубіших дипломатичних помилок, якої припустився американський президент, з часів Другої Світової війни». Відсутність конкретики в питанні військової підтримки Європи з боку Америки змусило Ангелу Меркель у травні 2017 заявити, що «епоха, в якій ми могли повністю покладатися на інших, підійшла до кінця [...]. Ми повинні брати свою долю у власні руки». Нові реалії послугували поштовхом до утворення Європейським Союзом Постійної структурованої співпраці (PESCO) за лідерства Німеччини та

Франції. Зібравши всі підписи в листопаді та грудні 2017 року, ця ініціатива укріпила оборонну співпрацю всередині ЄС [76, с. 8]. З моменту налагодження цієї співпраці і до кінця правління 45-ї адміністрації президента США в рамках PESCO почали розробку або вже були розроблені 46 оборонних проєктів [50].

8 травня 2018 року президент Трамп повідомив світу про своє рішення вивести Сполучені Штати зі Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA) – угоди, що обмежувала ядерну програму Ірану в обмін на зняття або полегшення санкцій. Адміністрація Трампа вважала цей договір недіючим та таким, що не несе жодної користі, заявляючи, що ця угода не стає на заваді ядерній програмі Ірану і натомість приносить шкоду. Емманюель Макрон та Ангела Меркель за місяць до цього рішення навідалися з робочим візитом до Білого Дому з метою переконати Дональда Трампа не виходити з ядерної угоди. Берлін та Париж вірили, що відступ від JCPOA стане причиною зростання напруги на Середньому Сході, посилення гонки озброєння та повторення ускладнень в рамках торгових відносин між ЄС та Іраном. Вихід Сполучених Штатів із ядерної угоди збільшив ризик дестабілізації ситуації в Ірані та цілому Середньому Сході, також похитнувши і трансатлантичний альянс. Європейські держави, які також були підписантами угоди, перейшли в опозицію до США, парадоксально ставши на одному боці з Росією та Китаєм. Те, що найголовніші партнери Америки у настільки важливому питанні мали погляди, що були несумісними з поглядами США, свідчило про радикальне погіршення відносин між США та ЄС, а також про туманність майбутнього НАТО [76, с. 8-10].

Вже наступного дня після озвучення свого рішення Трампом Високий представник ЄС виступив із реакцією стосовно рішення Дональда Трампа про вихід США з ядерної угоди з Іраном, висловивши розчарування Європейського Союзу. В декларації заявлялось, що попри це рішення очільника Білого Дому, ЄС й надалі притримує всеосяжне та ефективне впровадження даної угоди, наголошуючи на тому, що вона є

ключовим елементом світової архітектури непоширення ядерного озброєння та є ключовою для підтримки безпеки в регіоні [41].

Окрім того, що Дональд Трамп також вийшов з Паризької кліматичної угоди, знехтувавши інтересами європейських та світових союзників, в 2019 році президент США також вийшов з Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності, що був підписаний ще в 1987 році між США та СРСР. Після того, як США та НАТО дізнались про розробку та використання Росією ракет 9М729, Трамп ствердив, що це є кричущим порушенням договору і дав Росії дедлайн до 2 серпня 2019 року, щоб та змінила свій курс та почала знову виконувати умови договору. Держсекретар Майк Помпео також заявив, що «Росія є одноосібно відповідальною за руйнування договору», і що саме порушення умов договору Росією послугувало причиною для США припинити виконання зобов'язань згідно договору [66].

У відповідь на вихід США з договору Європейський Союз не виступив із заявами про недоцільність цього рішення чи з проханнями про повернення до виконання умов даного договору. Поміж заяв європейських високопосадовців можна було почути лише звинувачення на адресу Російської Федерації, запевнення в дотриманні правил щодо контролю над зброєю, а також оцінку нової ситуації і як вона негативно вплине на загальну європейську безпеку [105]. В рамках НАТО Єнс Столтенберг ствердив, що Альянс вживе ряд заходів, націлених на забезпечення стримувальних здатностей НАТО. В цілому можна припустити, що НАТО мали на меті не збиватися з раніше закладеного курсу, незважаючи на зміни на геополітичній арені [108] [138].

Що стосується ініціатив PESCO та EDF, що слугували певною реакцією на політику США стосовно ЄС, то Дональд Трамп був до них негативно налаштований. Спроби адміністрації Трампа стати на заваді європейським ініціативам стали дедалі агресивнішими в кінці 2018 року. Адміністрація заявляла, що ці проєкти дискримінують оборонну індустрію США, пригрозивши діями у відповідь. Окрім прямих розмов з європейськими

високопосадовцями, Сполучені Штати також намагалися вплинути на ці процеси шляхом лобіювання на національних рівнях [118, с. 3]. Детальніше погляд США на концепцію європейської стратегічної автономії висвітлений в наступному підрозділі.

Дональд Трамп став першим президентом в сучасній американській історії, який применшив роль та цінність євроінтеграції, бачив Європейський Союз як загрозу для США, та який впровадив кондиціональність та транзакційність в НАТО, продемонструвавши байдужість до спільних цінностей, що десятиліттями визначали трансатлантичний Альянс. У разі переобрання Трампа європейці боялися загострення кризи між США та ЄС, що був би продемонстрований виходом Сполучених Штатів з НАТО (або відмовою від виконання умов 5 статті) та посиленням ізоляціонізму й унілатералізму з боку США в міжнародній політиці [136]. Тим не менш, впродовж цілого президентського строку Дональда Трампа та до його закінчення Європа намагалась продовжувати та зміцнювати партнерські та союзницькі відносини з Америкою, з острахом очікуючи наступного кроку очільника Білого Дому.

3.2. Реалізація концепції Європейської стратегічної автономії як захист від зовнішньої політики Дональда Трампа та реакція США

Історичний досвід Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу показує, що ЄС традиційно фокусувався на безпеці більше, ніж на обороні, тому у випадку зовнішньої загрози території Союзу саме НАТО залишалось основним проєктом колективної оборони для країн, які є членами цього Альянсу. Незважаючи на залежність від НАТО, Європейський Союз за допомогою різних ініціатив намагався посилити співпрацю в питаннях оборони між своїми країнами-членами. Хоча більшість з цих ініціатив не були успішними, ЄС загалом прогресує в питаннях оборони. Доказом цього слугує створення посади Високого представника ЄС з питань

закордонних справ і політики безпеки заодно із створенням Європейської служби зовнішніх справ, Європейського оборонного агентства та Військового штабу Європейського Союзу [54, с. 7].

Концепція Європейської стратегічної автономії стала широко відомою темою після того, як після закінчення референдуму з питання виходу Великобританії зі складу Європейського Союзу було опубліковано документ під назвою «Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу», що увінчав всі попередні спроби розбудови безпекових взаємовідносин європейських держав. Мінливість світового геополітичного ландшафту та ускладнення відносин зі Сполученими Штатами Америки впродовж президентства Дональда Трампа зробили Європейську стратегічну автономію пріоритетом європейського порядку денного. В той же час амбіції президента Франції Емманюеля Макрона стосовно зменшення ролі США в Європі та пропозиції посилення європейського суверенітету, зокрема в питаннях, що стосуються Сполучених Штатів, закріпили позицію питання Європейської стратегічної автономії (далі – ЄСА) в дебатах щодо Європейської безпекової архітектури [32, с. 14].

Документ Глобальної стратегії від 2016 року навів декілька аргументів щодо необхідності імплементації ЄСА. Документ вказує на те, що ЄСА необхідна для «просування спільних інтересів, принципів та цінностей наших громадян». Також ЄСА важлива для «здатності Європи просувати мир та безпеку в межах своїх кордонів та поза ними». Головними цілями Європейської стратегічної автономії є стримування та відповідь на зовнішні загрози; самооборона в межах ЄС та поза ними; розбудова здатностей автономних дій та спільних дій з НАТО; створення тривалої, інновативної та конкурентоспроможної оборонної індустрії Європейського Союзу; утворення оборонного, технологічного та індустріального внутрішнього ринку та розвиток космічних потужностей [9, с. 19-20, 48].

Ставши переломною точкою в суперечках щодо інтенсивності та практичного розвитку Європейської стратегічної автономії, Глобальна

стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу стала найінтенсивнішою спробою розбудови оборонної автономії Європи ще з 1948 року. За цією стратегією, ЄСА намагається досягти більшої самостійності в оборонних питаннях, що залучають США та НАТО, проте вважає НАТО основною платформою для колективної оборони. За документом, ЄС посилюватиме свою співпрацю з НАТО у питаннях координування розвитку оборонних спроможностей, синхронізації військових навчань, співпрацю між партнерами у питаннях боротьби з гібридними та кібернетичними загрозами, а також співпрацю в рамках забезпечення морської безпеки. ЄСА намагається розбудувати спроможності для ведення високоінтенсивних військових операцій з мінімальним залученням або взагалі без залучення США. В той час, як Європейська глобальна стратегія визначає Європейську стратегічну автономію як ціль, її значення в загальних рамках оборони залишається незрозумілим [32, с. 22-23].

Стратегічну автономію часто неправильно інтерпретують як створення єдиної європейської армії. Проте така армія була б лише інструментом, а не метою стратегічної автономії. Тим не менш, розвиток військових спроможностей ЄС є одним з пріоритетів ЄСА. Європі бракує висококваліфікованих військових сил, спроможностей розвідки, можливостей для дозаправлення в повітрі, об'єднаних та взаємопов'язаних систем контролю та командування, а також достатніх запасів високоточних снарядів та ракет. Для досягнення стратегічної автономії, європейським державам потрібно серйозно інвестувати у свої військові потужності на суші та воді, а також у кібернетичні та космічні сили. Досягнення цієї цілі займе декілька десятиліть та значних фінансових ресурсів [29, с. 14].

Європейську стратегічну автономію можна виміряти тим, скільки Європа може зробити без допомоги Сполучених Штатів Америки. Проте від'єднання від США не повинно бути метою ЄСА. Навіть коли європейці стануть більш компетентними у обороні Європи, в кращих інтересах ЄС буде продовження співпраці з Америкою, зокрема й через спільний інтерес захисту

євроатлантичної спільноти. Часовий відтинок для досягнення ЄСА, який оцінюється десятиліттями, дозволяє обом сторонам відкоригувати свої відносини та очікування одне від одного в той час як Європа братиме на себе більше відповідальності та розбудовуватиме свою оборонну спроможність. Цей процес міг би бути прискорений шляхом повного виведення США з питання оборони Європи або ж внаслідок кризи, яка продемонструє європейську оборонну неспроможність та змусить всіх діяти, проте за першого президентства Дональда Трампа цього не відбулося.

Основи трансатлантичних відносин, які були виражені адміністрацією Трампа більш транзакційно, не змінилися з приходом до американської влади нового президента, а виведення американських сил з європейського материка так і не відбулося. Навпаки, з 2017 по 2021 роки присутність сил Сполучених Штатів в Європі лише збільшилася, про що вже розповідалось раніше. Обрання Трампа, його риторика та ставлення до НАТО та ЄС повинні були лише послугувати заохоченням робити те, чого від Європи вже вимагали адміністрації попередніх президентів, а євроскептицизм та критика з боку 45-го президента США в більшості своїй були наслідком нерозуміння планів ЄС та комерційних занепокоєнь [54, с. 8-9].

В 2016 почалась розробка Координованого щорічного огляду оборони (CARD), який міг би допомогти у розвитку військових спроможностей шляхом виокремлення недоліків, поглиблення оборонної співпраці та забезпечення оптимальнішого використання планів витрат на оборону. Ціллю CARD є «добровільний розвиток структурованішого способу створення визначених здатностей ґрунтуючись на більшій прозорості, політичній видимості та відданості з боку країн-членів». В травні 2017 року Європейська рада заохотила створення CARD, почавши з «пробного запуску», що залучив би всіх членів ЄС.

Слід зазначити, що CARD не є самостійним інструментом. Разом із PESCO та Європейським оборонним фондом CARD має на меті стати наріжним каменем ґрунтового механізму Європейського Союзу для

підтримки розвитку, роботи, закупівель та планування здатностей колективної оборони Європейського Союзу. CARD аналізує впровадження пріоритетів, що були визначені країнами-членами у Плані розвитку спроможностей (CDP), а послідовні нові спільні проєкти можуть бути запуснені країнами-членами у різних форматах – під егідою PESCO, в рамках Європейського оборонного агентства або на інших двосторонніх чи багатосторонніх засадах, які також можуть бути профінансовані з коштів Європейського оборонного фонду [37].

В грудні 2017 року оборонна співпраця Європи отримала відчутний поштовх внаслідок утворення Постійної структурованої співпраці (PESCO) за участі 25 країн-членів ЄС. Риторика новообраного президента Сполучених Штатів Америки та процес виходу Великобританії з Європейського Союзу дали необхідний політичний імпульс для цього рішення. PESCO – добровільна міждержавна структура на основі договору, проте зобов'язання, що взяті на себе країнами, є обов'язковими до виконання. Політика, що опікується питаннями оборони та витрат на оборону, залишається прерогативою окремих країн, проте PESCO намагається координувати ці зусилля для того, щоб примножити їх ефективність, поглибити їх співпрацю, дозволивши спільний розвиток оборонних і військових потужностей, та уникнути необов'язкових чи надлишкових рішень всередині структури. Координований щорічний огляд оборони (CARD) та Європейський оборонний фонд (EDF), про який вже згадувалося, доповнюють PESCO та є внеском до Європейської стратегічної оборони [54, с. 8-9].

PESCO, CARD та EDF не працюють напряму для створення європейської армії, проте закладають фундамент для майбутньої оборонної інтеграції шляхом досягнення ЄСА, яка була ключовим компонентом Глобальної стратегії Європейського Союзу 2016 року. Європейська стратегічна автономія має три основні виміри: операційний (цивільний та військовий сектор), економічний (оборонна індустрія) та політичний (дипломатія). Ці елементи конфігурують *hard power* та *soft power* здатності актора, дозволяючи йому вільно працювати на досягнення та впровадження

своїх інтересів. Відповідно, для того, щоб ЄС досягнув стратегічної автономії, йому потрібно мати здатність створити та підтримувати міцні та незалежні військові інструменти з власною індустріальною та дослідницькою базою, за допомогою яких можна буде підтримувати власні політичні та економічні інтереси. Проте є і попередня умова – мати спільний погляд та набір політичних завдань [54, с. 9].

Зазвичай Європейський Союз вирішував конфлікти за допомогою діалогу та партнерства, проте з часом стало очевидним те, що не кожен конфлікт можна вирішити за використання лише «м'якої сили». Зважаючи на це, Глобальна стратегія Європейського Союзу визнає те, що «у Європі м'яка сила та груба сила повинні застосовуватись одночасно». Незважаючи на заохочення діалогу в рамках ЄС, між країнами й досі існують розбіжності у сприйнятті розвитку та досягнення ЄСА. В той час, як Франція та Італія підтримують створення більш жорсткого військового інструментарію, Німеччина віддає перевагу більш нейтральному підходу, а Східна Європа та Балтійські країни хочуть, щоб їх захищало НАТО, а не ЄС. У зв'язку з цим й досі тривають дебати стосовно ролі Європейського Союзу у світі, і допоки не буде досягнуто спільного погляду на речі та єдиних політичних цілей, стратегічна автономія в Європі буде значною мірою обмежена зважаючи на нестачу політичної автономії та інтеграції, котру та вимагає [54, с. 10-11].

Беручи до уваги ціль та призначення вищевказаних програм та об'єднань, слід зазначити, що існуючі станом на 2018 рік європейські ініціативи для досягнення ЄСА, як-от PESCO, були недостатніми, а вихід Британії з Європи вивів за собою 20-25% від загальних європейських оборонних видатків і біля 40% європейських витрат на оборонні дослідження. Внаслідок цього, станом на 2018 рік, досягнення Європою автономії колективної оборони до 2049 року було недосяжним завданням. Згідно з існуючого на той момент прогресу, до середини 2030-х років Сполучені Штати Америки все одно повинні були б покривати третину загальних оборонних потреб Європи. Також слід зауважити, що зосередження всіх європейських сил

на розбудову своїх оборонних спроможностей відволікло б країни ЄС від досягнення цілей, що стосуються оборонних видатків для НАТО [18].

Припускаючи те, що стратегічна автономія Європи є передумовою створення Європейської Армії, така армія не вийде за рамки моделей співпраці доки не буде досягнуто політичного консенсусу. Відповідно, не слід очікувати повної оборонної інтеграції та створення Європейської Армії найближчим часом, хоча це і є теоретично можливо. В той час як PESCO можна вважати сходинкою на шляху досягнення ЄСА та позитивним моментом у контексті майбутнього утворення Європейської Армії на основі моделей співпраці, жодної з цих речей неможливо буде досягнути, якщо спершу не буде досягнуто політичної автономії, на перепоні у якій стоять дебати та розбрат між країнами-членами Європейського Союзу [54].

Позицію Дональда Трампа та Сполучених Штатів Америки стосовно збільшення та поглиблення європейської оборонної співпраці, що стало наслідком дії ЄСА, ЄОФ та PESCO, можна було побачити в 2018 році, коли США під час чергової хвилі американського скептицизму стосовно європейської оборонної співпраці висловили своє занепокоєння щодо PESCO та ЄСА в цілому. Занепокоєння ґрунтувалось на трьох основних потенційних проблемах: високопосадовці США хвилювались, що, по-перше, PESCO від'єднає європейські ресурси, що мали йти НАТО, по-друге, що PESCO дублюватиме існуючі інструменти та потужності трансатлантичного оборонного альянсу, і, по-третє, що PESCO збільшить протекціонізм на європейському ринку оборонних технологій та обмежить американським компаніям доступ до них. 12 лютого Головний заступник асистента міністра оборони Сполучених Штатів Америки з питань міжнародної безпеки Кейті Уїлбарджер пояснила, що США не хочуть спостерігати за тим, як «зусилля ЄС перетягуватимуть зобов'язання або сили» від НАТО до ЄС. Вона зазначила, що США підтримують PESCO «доки він доповнює, а не відволікає від зусиль та вимог в рамках НАТО», зокрема в Афганістані та Іраку. Пізніше, під час Мюнхенської безпекової конференції, сенатор США Ліндсі Грєм

висловив занепокоєння стосовно можливості того, що PESCO подвоїть та скопіює існуючі структури НАТО. Згідно зі словами сенатора, «як його [PESCO] не називай, витрати все одно з одного гаманця», що і витрати на НАТО. Стало зрозуміло, що дублювання є одним із головних занепокоєнь уряду США в цьому питанні, і саме тому Столтенберг неодноразово наголошував на тому, що європейським лідерам слід «знову й знову заявляти» про те, що PESCO не має на меті змагатися з Альянсом, тому що деякі союзники побоюються, що PESCO стане конкурентом НАТО [90].

В травні 2019 року США, невдоволені пактом Постійної структурованої співпраці PESCO та витратами на оборону обсягом в 13 мільярдів євро в рамках Європейського оборонного фонду, попередили Європейський Союз, що плани посилення оборонної співпраці в межах ЄС можуть перекреслити прогрес десятиліть трансатлантичної співпраці та нашкодити НАТО. Погроза санкціями обурила Європу, а Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Федеріка Могеріні заявила, що занепокоєння такого виду є безпідставними. В Брюсселі вона заявила, що Європейський Союз є набагато відкритішим, ніж американський ринок закупівель для європейських компаній, і що в ЄС немає закону про купівлю європейського обладнання, тому близько 81% міжнародних контрактів достаються американським фірмам. Цими словами Високий представник намагалась запевнити США, що європейський ринок залишатиметься відкритим для американських компаній та їх оснащення та спорядження. Натомість Могеріні наполягла на тому, щоб Сполучені Штати дали більше контрактів європейським компаніям та змінили підхід до контролю за експортом, який обмежує здатність ЄС використовувати американські технології [47].

Реакція Могеріні була опублікована у відповідь на лист, що був адресований їй заступником міністра оборони США Еллен Лорд та заступником держсекретаря США з питань контролю за зброєю та міжнародної безпеки Андреа Томпсон. В листі йшлося про те, що «Існуючі нариси правил та умов Європейського оборонного фонду та пакту PESCO

йдуть всупереч підвищеній інтеграції трансатлантичного оборонного сектору впродовж останніх тридцяти років» [128]. Основою їх критики був факт того, що Європейський Союз не визначив умови, за якими до проєктів PESCO могли б приєднуватись треті країни, тобто країни, які не є членами ЄС, серед яких і США. Незважаючи на те, що країни-члени ЄС робили саме те, чого просив Вашингтон у плані збільшення своїх оборонних інвестицій, це очевидно відбувалося не так, як це уявляли собі американські фахівці [98]. Урсула фон дер Ляєн, тодішній міністр оборони Німеччини, також заявила, що європейці всього лише роблять те, чого від них впродовж багатьох років просили Сполучені Штати Америки – розбудовували свої оборонні спроможності. Вона сказала, що НАТО обов'язково одержить вигоду від європейських військових зусиль [128]. Тим не менш, в жовтні 2020 року Європейська Рада визначила 8 основних положень для участі третіх країн у індивідуальних проєктах PESCO опісля їх запрошення. Це дозволило таким країнам, як Сполучені Штати Америки та Велика Британія, приймати участь в проєктах PESCO, тим самим забезпечуючи високу якість проєктів та можливість співпраці між Європейським Союзом, Британією та США [98].

Як вже було вказано раніше, США виступали проти створення Європейського оборонного фонду та виділення 13 мільярдів євро на період з 2021 по 2027 роки, а також проти PESCO, в рамках якого в період з 2017 по 2021 рік було запущено в розробку 46 оборонних проєктів. За першої президентської каденції Дональда Трампа Вашингтон привітно ставився до збільшення оборонних витрат з боку Європи та навіть заохочував нарощення військового фінансування, проте виступав проти нарощення стратегічної самостійності ЄС. США також насторожено поставилися до потенційної заборони для американських компаній брати участь у проєктах PESCO, внаслідок чого Сполучені Штати розцінювали перші кроки в рамках оборонної політики Європи як такі, що можуть загрожувати домінуванню Америки на європейському та інших ринках [139, с. 237].

ВИСНОВКИ

Впродовж більшості новітньої історії Сполучені Штати Америки та Європа завжди перебували в особливому партнерстві, що здебільшого акцентувало увагу на посиленні безпеки Америки та Європи за допомогою дипломатії, союзництва у війнах та угод про зміцнення військового партнерства. Після 1945 року, коли завершилась Друга Світова війна, Сполучені Штати Америки залишились віч-на-віч із своїм колишнім союзником – Радянським Союзом, який вже розширював свій контроль над Східною Європою. Відчуваючи загрозу з боку СРСР, США почали розробляти стратегію стримування Радянського Союзу, до якої долучили Європу з її великим населенням та значними ресурсами. Спершу Європу було долучено до плану Маршалла – плану повоєнного відновлення Європи, в рамках якого Сполучені Штати надавали фінансову підтримку європейським країнам та допомагали в створенні проєкту відновлення. Після тиску Радянського Союзу на демократичні режими Європи шляхом підтримки та насадження комуністичних режимів, кульмінацією чого став Лютневий заколот у Празі в лютні 1948 року, в березні 1948 року було створено Організацію Брюссельського договору, а потім, в квітні 1949 року, Організацію Трансатлантичного договору. Міцне оборонне партнерство США та Європи у рамках НАТО дозволило їм разом пройти через Холодну війну, опісля взявши участь у війні на Балканах та війні проти тероризму.

Сполучені Штати Америки завжди займали неоднозначну позицію стосовно Європи як військового союзника та щодо європейської оборони як такої. США усвідомлювали, що Європа слугує щитом на заваді імперіалізму спершу Радянського Союзу, а потім й Російської Федерації, і тому підтримували Європу у військовому плані, проте водночас усвідомлювали, що Європа є занадто неоднорідною, незгуртованою та розірваною, наслідком чого є хронічна нездатність до самооборони. Зважаючи на те, що, перебуваючи у союзницьких відносинах з Європою, США брали на себе левову частку

оборонного тягаря, що включало в себе кошти та навіть контингент, Європа впродовж тривалого часу не мала причини ставати самостійною в оборонному питанні. Адміністрації президентів США неодноразово закликали європейських лідерів відповідально та серйозно ставитись до своєї оборони, проте такого роду заклики не призводили до ґрунтовних зрушень. Зважаючи на відсутність радянської загрози на стику тисячоліть, європейські країни не досягали рівня витрат на оборону, що був закладений правилами НАТО, тим самим змушуючи Сполучені Штати витратити більші суми на оборону, щоб заповнити прогалини в трансатлантичній оборонній архітектурі, що виникли внаслідок невиконання європейцями своїх оборонних зобов'язань.

Коли Європейський Союз на початку свого існування взявся розробляти власну політику безпеки, США побоювались, що ЄС своєю майбутньою військовою потужністю зможе протистояти НАТО. Острахи американських посадовців стосувались того, що Європа своїми діями могла применшити роль та важливість НАТО шляхом недостатнього виділення ресурсів чи їх відтягнення. Проте попри спроби зміцнення власної обороноздатності Європейський Союз був досі військово неспроможним. На початку 2000-х сили ЄС допомагали США у відсічі терористичного нападу 11 вересня, проте війна проти Іраку викликала стривоженість та навіть обурення з боку європейських лідерів. На зміну унілатералізму Буша прийшов Обама, який теж прохав ЄС про військову допомогу та участь країн ЄС у спільних операціях. Розчарований військовими спроможностями ЄС, Обама підтримував Європу у оборонному плані, проте наполягав на збільшенні витрат на війська та захист Європи.

Обрання Дональда Трампа на посаду президента США стало ударом по єдності США та ЄС, а також їх співпраці в рамках НАТО. Окрім накладання торговельних мит на Європу, яку Трамп розглядав як суперника, 45-й президент США до та після свого обрання також неодноразово критично висловлювався на адресу НАТО та ЄС, чим похитнув довіру європейських держав до США як до союзника і як до члена НАТО. Трамп не висловив

рішучості США у разі нападу на інших членів Альянсу, вказуючи на те, що Сполучені Штати допомагатимуть союзникам лише в разі відсутності «заборгувань» з їх боку, вказуючи на нову транзакційну епоху відносин в рамках НАТО. Тим не менш, Сполучені Штати залишилися відданими Європі у плані військової підтримки, продовжуючи нарощувати присутність американського військового контингенту на материку та даючи відсіч російським посяганням на європейський суверенітет.

Категоричність Дональда Трампа стала каталізатором безпекових змін всередині Європейського Союзу. Європейські лідери закликали інші країни Європи до посилення власних оборонних спроможностей. У світлі Брекситу та мінливості політики Трампа, у 2016 році було прийнято Глобальну стратегію Європейського Союзу, яка наголошувала на необхідності досягнути Європейської стратегічної автономії та стати незалежними від Сполучених Штатів у питанні оборони. Європарламент, дублюючи вимоги Трампа, закликав країни ЄС збільшити власні військові видатки та досягти 2% рівня цих витрат. Європа розробила Європейський оборонний фонд (EDF), який має на меті фінансувати дослідження країн Європи у військовій галузі, пакт Постійної структурованої співпраці, в рамках якого фінансуватимуться військові інновації та розробки, а також започаткувала Координований щорічний огляд оборони, що виокремлює недоліки в оборонній сфері ЄС та дозволяє оптимальніше використовувати ресурси, виділені на посилення оборонних спроможностей. Ці ініціативи разом дозволяють Європі відчутно примножити свої оборонні здібності, проте на досягнення військової незалежності від Сполучених Штатів Америки необхідно ще кілька десятиліть.

Ці ініціативи Америка сприйняла неоднозначно, а подекуди й негативно. Американські високопосадовці побоювались, що план зміцнення європейської оборони нашкодить інтересам США та призведе до утворення конкурента НАТО. Зокрема було визначено, що в ініціативі PESCO не могли брати участь американські компанії, що вказувало на потенційну заборону США

долучатись до європейських розробок та проєктів. США підтримували підвищення європейських витрат на оборону, про що просили президентські адміністрації до Трампа, проте стратегічна самостійність ЄС здалась загрозливою для Сполучених Штатів. США побоювались, що Європа, яка накопичить достатню кількість оборонних спроможностей, становитиме загрозу для НАТО як конкурент, а за нездатністю зробити це відтягуватиме ресурси від фінансування НАТО, що нашкодить трансатлантичному оборонному Альянсу.

Подальша оборонна ситуація в Європі є мінливою та невизначеною. З приходом нової президентської адміністрації на чолі з Джо Байденом європейці зітхнули з полегшенням, проте Європа й досі не стала самостійною у плані оборони. На досягнення поставлених цілей потрібно ще багато часу, проте фундамент, що був закладений за першого президентства Дональда Трампа, можна вважати найвизначнішим досягненням у процесі здобуття Європою автономії з 20 століття. Зараз європейські держави зіштовхнулись зі складною ситуацією, коли Російська Федерація напала на Україну та випробовує європейську рішучість. Вважаємо, що накопичення оборонного потенціалу Європою є вельми позитивним зрушенням, проте визначальним параметром у потенційному протистоянні Росії та Європи стане внутрішньоєвропейська згуртованість, яка зараз є недостатньою.

Список використаних джерел

1. Веселовський А. Відносини США – Європейський Союз: тенденції та варіанти у середньостроковій перспективі. Національний інститут стратегічних досліджень, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-03/veselovsky-20_03.pdf (дата звернення: 07.10.2025)
2. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Книги XXI, 2019. 272 с.
3. Михтуненко В. Особливості зовнішньополітичного курсу США у Східній Європі в період президентства Д. Трампа. Американська історія та політика, №13, 2022, с. 26-35. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Tzdd-UNZamDyVqognkK29ODRmMJ5rvEa/view> (дата звернення: 07.10.2025)
4. Погорська І. Відносини США – Європа: криза парадигми трансатлантизму. Політикус, випуск 5, 2019, с. 59-64. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7291/1/Pohorska.pdf> (дата звернення: 06.08.2025)
5. Фахрудінова М. Покарання Меркель: навіщо Трамп виводить американські війська з Німеччини. Центр «Нова Європа», 2020. URL: <https://neweurope.org.ua/analytics/pokarannya-merkel-navishho-tramp-vyvodyt-amerykanski-vijska-z-nimechchyny/> (дата звернення: 17.09.2025)
6. “Forward Defence”: A NATO Archives seminar on NATO’s Early Military Planning for Central Europe. North Atlantic Treaty Organization, 2013. URL: https://web.archive.org/web/20250210071102/https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_109043.htm (дата звернення: 05.11.2025)
7. 1945-1952: The Early Cold War. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/foreword> (дата звернення: 21.08.2025)
8. 2024 Greatness Survey White Paper. Presidential Greatness Project, 2024. URL: <https://qzg.wvf.mybluehost.me/wp-content/uploads/2024/05/Presidential-Greatness-White-Paper-2024.pdf> (дата звернення: 29.04.2025)
9. A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy. European Union, 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 10.11.2025)
10. A Realist Perspective Of President Trumps First UN General Assembly Speech. URL: <https://uwcscholar.uwc.ac.za:8443/server/api/core/bitstreams/b8b278b8-6a3f-4fd5-b2d4-be3f58dc8fb3/content> (дата звернення: 01.09.2025)

11. A short history of NATO. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/nato-history/a-short-history-of-nato> (дата звернення: 09.07.2025)
12. Address on the Occasion of the Signing of the North Atlantic Treaty: April 4, 1949. URL: <https://www.trumanlibraryinstitute.org/this-day-in-history-nato/> (дата звернення: 10.10.2025)
13. Amaro, Silvia. 5 takeaways from Trump's visit to Brussels. CNBC, 2017. URL: <https://www.cnbc.com/2017/05/27/trump-first-visit-to-brussels.html> (дата звернення: 13.06.2025)
14. Atlantic Resolve Website. URL: <https://www.europeafrica.army.mil/AtlanticResolve/> (дата звернення: 23.10.2025)
15. Baker, Peter. Trump Ousts John Bolton as National Security Adviser. The New York Times, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/09/10/us/politics/john-bolton-national-security-adviser-trump.html> (дата звернення: 25.10.2025)
16. Bauer, Pat. New Look. Encyclopedia Britannica, 2019. URL: <https://www.britannica.com/topic/New-Look-United-States-history> (дата звернення: 11.10.2025)
17. Bell, Duncan. Neorealism in international relations. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/topic/realism-political-and-social-science/Neorealism-in-international-relations> (дата звернення 02.05.2025)
18. Billon-Galland, Alice, and Adam Thomson. European Strategic Autonomy: Stop Talking, Start Planning. European Leadership Network, 2018. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep22125?seq=6> (дата звернення: 03.11.2025)
19. Blanc, Emmanuelle. Crisis in EU-US relations under Trump: an emotional contemptuous double game of misrecognition. Routledge, Journal of European Integration, Vol. 24, No. 5, 2024, с. 685-705. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/07036337.2024.2360154?nedAccess=true> (дата звернення: 27.10.2025)
20. Blockmans, Steven. EU-US Relations: Reinventing the Transatlantic Agenda. Intereconomics, Volume 56, Number 1, 2021, с. 5-7. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2021/number/1/article/eu-us-relations-reinventing-the-transatlantic-agenda.html> (дата звернення: 29.10.2025)
21. Borger, Julian. Donald Trump offers to invite Vladimir Putin to expanded G7 summit. The Guardian, 2020. URL:

- <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/01/donald-trump-vladimir-putin-g7-call> (дата звернення: 27.10.2025)
22. Borger, Julian. US to pull 12,000 troops out of Germany as Trump blasts ‘delinquent’ Berlin. The Guardian, 2020. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/29/us-germany-troop-withdrawal-donald-trump> (дата звернення: 25.10.2025)
23. Brands, Hal. Trump’s True Foreign Policy: Chaos. Bloomberg, 2019. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-08-20/trump-s-true-foreign-policy-chaos> (дата звернення: 15.10.2025)
24. Britannica Editors. René Pleven. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/biography/Rene-Pleven#ref73199> (дата звернення: 11.10.2025)
25. Britannica Editors. Warsaw Pact. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact> (дата звернення: 11.10.2025)
26. Browne, Ryan, and Zachary Cohen. US to withdraw nearly 12,000 troops from Germany in move that will cost billions and take years. CNN, 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2020/07/29/politics/us-withdraw-troops-germany> (дата звернення: 25.10.2025)
27. Brumberg, Daniel. Trump’s Unprincipled “Principled Realism” Benefits Trump, Not the World. Arab Center Washington DC, 2018. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/trumps-unprincipled-principled-realism-benefits-trump-not-the-world/> (дата звернення: 13.05.2025)
28. Building the Allied Organization. JFC Naples. URL: <https://jfcnaples.nato.int/page6322744/2-building-the-allied-organization-> (дата звернення: 09.10.2025)
29. Camporini, Vincenzo, Keith Hartley, Jean-Pierre Maulny, and Dick Zandee. European Preference, Strategic Autonomy And European Defence Fund. Armament Industry European Research Group, 2017. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-11/Ares-22-Report-Nov-2017.pdf> (дата звернення: 04.06.2025)
30. Carter, Donald A. Forging the Shield: The U.S. Army in Europe, 1951–1962. U.S. Army Center of Military History, 2015. 541 с.
31. Cassella, Megan. Trump slams EU as being ‘solidly against us’ on trade. Politico, 2018. URL: <https://www.politico.eu/article/donald-trump-slams-eu-trade/> (дата звернення: 04.10.2025)
32. Česnakas, Giedrius. European Strategic Autonomy: The Origins Story. Taylor & Francis Group, 2022. URL: <https://www.taylorfrancis.com/reader/read->

- [online/4ccd27c4-c3ea-4596-a153-07ea2116edf7/chapter/pdf?context=ubx](https://www.britannica.com/online/4ccd27c4-c3ea-4596-a153-07ea2116edf7/chapter/pdf?context=ubx)
(дата звернення: 02.11.2025)
- 33.Charap, Samuel. The United States' Role in European Security Under the Obama Administration. American Progress, 2010. URL: <https://www.americanprogress.org/article/the-united-states-role-in-european-security-under-the-obama-administration/> (дата звернення: 02.06.2025)
- 34.Chollet, Derek. Obama's Last Trip to Europe, and the Burdens that Divide. The German Marshall Fund of the United States, 2016. URL: <https://www.gmfus.org/news/obamas-last-trip-europe-and-burdens-divide#> (дата звернення: 14.05.2025)
- 35.Clinton, Bill. Dayton Accords. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/event/Dayton-Accords> (дата звернення: 11.10.2025)
- 36.Collective defence and Article 5. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/collective-defence-and-article-5?selectedLocale=en> (дата звернення: 12.08.2025)
- 37.Coordinated Annual Review on Defence (CARD). European Union, 2017. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/coordinated_annual_review_on_defence_card_factsheet.pdf (дата звернення: 06.11.2025)
- 38.Cowles, Maria G., and Michelle Egan. The Evolution of the Transatlantic Partnership. Transworld, Working Paper 03, 2021. 29 с. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_03.pdf (дата звернення: 01.10.2025)
- 39.de Haldevang, Max. Trump's doctrine of "principled realism" baffles the foreign policy world. Quartz, 2018. URL: <https://qz.com/1401599/unga-trumps-principled-realism-doctrine-is-an-oxymoron> (дата звернення: 13.10.2025)
- 40.de Vasconcelos, Álvaro, and Marcin Zaborowski, editors. The Obama Moment. European and American Perspectives. European Union Institute for Security Studies, 2009. 253 с. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/The_Obama_Moment_web_A4_0.pdf (дата звернення: 21.10.2025)
- 41.Declaration by the High Representative on behalf of the EU following US President Trump's announcement on the Iran nuclear deal (JCPOA). Council of the EU, 2018. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/05/09/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-following-us-president-trump-s-announcement-on-the-iran-nuclear-deal-jcpoa/> (дата звернення: 11.10.2025)

42. Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2023). NATO Public Diplomacy Division, 2023. URL: https://web.archive.org/web/20251010033319/https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230707-def-exp-2023-en.pdf (дата звернення: 27.06.2025)
43. Diamond, Jeremy. Trump opens NATO summit with blistering criticism of Germany, labels allies 'delinquent'. CNN, 2018. URL: <https://edition.cnn.com/2018/07/10/politics/donald-trump-nato-summit-2018> (дата звернення: 11.10.2025)
44. Dimitrova, Anna. The State of the Transatlantic Relationship in the Trump Era. European issues, No. 545, 2020. 6 с. URL: <https://server.www.robert-schuman.eu/storage/en/doc/questions-d-europe/qe-545-en.pdf> (дата звернення: 26.09.2025)
45. Document 133. Foreign Relations of the United States, 1947, The British Commonwealth; Europe, Volume III. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d133> (дата звернення: 24.10.2025)
46. Donald Trump tells Nato allies to pay up at Brussels talks. BBC, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-40037776> (дата звернення: 11.10.2025)
47. Emmott, Robin. Open up U.S. market, EU says in riposte to Pentagon threat. Reuters, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/world/open-up-u-s-market-eu-says-in-riposte-to-pentagon-threat-idUSKCN1SM29X/> (дата звернення: 29.10.2025)
48. Engle, Eric. Trump's Foreign Policy: Realist Economic Nationalism. Loyola University Chicago International Law Review, Volume 14, Issue 2, Article 2, с. 91-132, 2016. URL: <https://lawecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1199&context=lucilir> (дата звернення: 13.10.2025)
49. Eran, Oded, Yotam Rosner, and Rotem Oreg. EU-US Relations in the Trump Era. The Institute for National Security, Memorandum No. 175, 2018, с. 61-70. URL: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2018/06/EU-US-Relations-in-the-Trump-Era.pdf> (дата звернення: 25.05.2025)
50. EU defence cooperation: Council launches the 4th wave of new PESCO projects. Press Release. Council of the EU, 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/11/16/eu-defence-cooperation-council-launches-the-4th-wave-of-new-pesco-projects/> (дата звернення: 01.07.2025)

51. Fact sheet: President Obama's Participation in the Nato Summit Meetings in Lisbon. The White House, Office of the Press Secretary, 2010. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2010/11/20/fact-sheet-president-obamas-participation-nato-summit-meetings-lisbon> (дата звернення: 22.05.2025)
52. Figes, Orlando. Containment. Section 15: Origins of the Cold War, 2014. URL: http://www.orlandofiges.info/section15_OriginsoftheColdWar/Containment.php (дата звернення: 30.09.2025)
53. France 24 Editors. Obama calls on 'complacent' Europe to raise defence spending. France 24, 2016. URL: <https://www.france24.com/en/20160425-obama-calls-complacent-europe-raise-defence-spending> (дата звернення: 22.10.2025)
54. García, Edgar Jiménez. The European Army and the PESCO: NATO or nothing. Instituto Español de Estudios Estratégicos, 97, 2019. URL: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2019/DIEEEEO97_2019E_DGJIM_EjercitoEuropeo_ENG.pdf (дата звернення: 02.11.2025)
55. Germany and NATO. North Atlantic Treaty Organization. URL: https://web.archive.org/web/20250927212001/https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_185912.htm (дата звернення: 24.10.2025)
56. Gibbons-Neff, Thomas. U.S. Will Cut 12,000 Forces in Germany. The New York Times, 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/07/29/world/europe/us-troops-nato-germany.html> (дата звернення: 25.08.2025)
57. Gostin, Lawrence O., Harold Hongju Koh, Michelle Williams, Margaret A Hamburg, Georges Benjamin, William H Foege, Patricia Davidson, Elizabeth H Bradley, Michele Barry, Jeffrey P Koplan, Mirta Fila Roses Periago, Wafaa El Sadr, Ann Kurth, Sten H Vermund, and Matthew M Kavanagh. US withdrawal from WHO is unlawful and threatens global and US health and security. The Lancet, Volume 396, Issue 10247, 2020, с. 293-295. URL: <https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736%2820%2931527-0/fulltext> (дата звернення: 10.10.2025)
58. Haar, Roberta N. President Trump's first term and U.S. foreign and security policy. Militaire Spectator, 2020. URL: <https://militairespectator.nl/artikelen/president-trumps-first-term-and-us-foreign-and-security-policy> (дата звернення: 11.10.2025)
59. Haberman, Maggie. Trump Says Mattis Resignation Was 'Essentially' a Firing, Escalating His New Front Against Military Critics. The New York

- Times, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/01/02/us/politics/trump-mattis-defense-secretary-generals.html> (дата звернення: 20.07.2025)
60. Haglund, David G. NATO in the post-Cold War era. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/topic/North-Atlantic-Treaty-Organization/NATO-in-the-post-Cold-War-era> (дата звернення: 13.08.2025)
61. Harris, Gardiner. Trump Administration Withdraws U.S. From U.N. Human Rights Council. The New York Times, 2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/06/19/us/politics/trump-israel-palestinians-human-rights.html> (дата звернення: 10.10.2025)
62. Herszenhorn, David M. Trump makes forceful NATO debut. Politico, 2017. URL: <https://www.politico.eu/article/trump-nato-demands-allies-make-up-for-many-years-lost-on-military-spending/> (дата звернення: 10.10.2025)
63. HISTORY.com Editors. West Germany joins NATO. History, 2009. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/may-6/west-germany-joins-nato> (дата звернення: 02.10.2025)
64. Holm, Michael. The Marshall Plan: A New Deal for Europe. Routledge, 2017. 235 с.
65. Inception 1947-1995. European Defence Agency. URL: <https://eda.europa.eu/our-history/mb/inception-1947-1995.html> (дата звернення: 18.06.2025)
66. INF nuclear treaty: US pulls out of Cold War-era pact with Russia. BBC, 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-49198565> (дата звернення: 11.10.2025)
67. Iran nuclear deal: Trump pulls US out in break with Europe allies. BBC, 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-44045957> (дата звернення: 11.07.2025)
68. Jalalzai, Farida. America's glass ceiling remains – here are some of the reasons why a woman may have once again lost the presidency. The Conversation, 2024. URL: <https://theconversation.com/americas-glass-ceiling-remains-here-are-some-of-the-reasons-why-a-woman-may-have-once-again-lost-the-presidency-243094> (дата звернення: 02.10.2025)
69. Joint Declaration By The President Of The European Council, The President Of The European Commission, And The Secretary General Of The North Atlantic Treaty Organization. 2016. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf> (дата звернення: 21.05.2025)

70. Kanat, Kiliç Buğra. Transatlantic Relations in the Age of Donald Trump. *Insight Turkey*, Vol. 20, No. 3 (Summer 2018), с. 77-88. URL: <https://www.jstor.org/stable/26469845> (дата звернення: 11.08.2025)
71. Kapitonenko, Mykola. What Donald Trump's "Principled Realism" Would Mean for Transatlantic Unity. *UA: Ukraine Analytica*, Issue 2(8), с. 11-17, 2017. URL: https://drive.google.com/file/d/1pWBxvkb6XV8xkDim_E4ekmtGPKgjx00P/view (дата звернення: 17.05.2025)
72. Kaplan, Lawrence S. *NATO 1948: The Birth of the Transatlantic Alliance*. Rowman & Littlefield Publisher, Inc., 2007. 286 с.
73. Kaplan, Robert D. On foreign policy, Donald Trump is no realist. *The Washington Post*, 2016. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/on-foreign-policy-donald-trump-is-a-fake-realist/2016/11/11/c5fdcc52-a783-11e6-8042-f4d111c862d1_story.html (дата звернення: 26.10.2025)
74. Karkour, Haro. History of the Future: Classical Realism and Trump. *E-International Relations*, 2024. URL: <https://www.e-ir.info/2024/11/26/history-of-the-future-classical-realism-and-trump/> (дата звернення: 26.10.2025)
75. Kirkey, Sharon. Is Donald Trump's 'principled realism' a real doctrine? *National Post*, 2018. URL: <https://nationalpost.com/news/world/is-donald-trumps-principled-realism-a-real-doctrine> (дата звернення: 26.09.2025)
76. Kiwerska, Jadwiga. Donald Trump and Difficult Relations with Europe. *Rocznik Integracji Europejskiej*, Nr. 12, 2018, с. 83-94. URL: <https://rie.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2019/01/rie-2018-12-05.pdf> (дата звернення: 01.10.2025)
77. Kugler, Richard L. *Laying the Foundations: The Evolution of NATO in the 1950s*. The RAND Corporation, 1990. 132 с.
78. Larres, Klaus. The United States and the 'Demilitarization' of Europe: Myth or Reality? *Politique étrangère* 2014/1 Spring Issue, с. 117-130, 2014. URL: <https://shs.cairn.info/journal-politique-etrangere-2014-1-page-117?lang=en> (дата звернення: 21.10.2025)
79. Lazarou, Elena, Jessica Parks, and Georgios Konstantinos Barzoukas. President Trump's first months in office. *European Parliamentary Research Service*, 2017. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603951/EPRS_BRI%282017%29603951_EN.pdf (дата звернення: 01.04.2025)
80. Machado, Barry F. *In Search of a Usable Past: The Marshall Plan and Postwar Reconstruction Today*. George C. Marshall, 2007. 186 с.

81. McCurry, Justin. Trump says US may not automatically defend Nato allies under attack. The Guardian, 2016. URL: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/21/donald-trump-america-automatically-nato-allies-under-attack> (дата звернення: 12.10.2025)
82. Merkel rejects Trump's G7 invite. DW, 2020. URL: <https://www.dw.com/en/angela-merkel-rejects-trumps-g7-summit-invite-report/a-53625373> (дата звернення: 22.06.2025)
83. Middletonspecial, Drew. Accord To Give West Germany Arms And Sovereignty Signed In London; Brussels Treaty Will Be Keystone; Bonn To Join Nato Britain's Role Makes New Alliance Stronger Than E.D.C. Pact Accord On Arming Signed In London. The New York Times, 1954. URL: <https://www.nytimes.com/1954/10/04/archives/accord-to-give-west-germany-arms-and-sovereignty-signed-in-london.html> (дата звернення: 03.10.2025)
84. Morgan, Daniel S. The Trump Doctrine: Principled realism or endemic confusion? The Hill, 2019. URL: <https://thehill.com/opinion/national-security/465329-the-trump-doctrine-principled-realism-or-endemic-confusion/> (дата звернення: 09.10.2025)
85. Munro, André. John J. Mearsheimer. Encyclopedia Britannica, 2025. URL: <https://www.britannica.com/biography/John-Mearsheimer#ref1206062> (дата звернення: 04.10.2025)
86. National Security Strategy of the United States of America. The White House, 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 09.10.2025)
87. NATO in the 21st century. North Atlantic Treaty Organization, 2004. URL: https://web.archive.org/web/20240627003526/https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_eng.pdf (дата звернення: 06..08.2025)
88. Nauert, Heather. The United States Withdraws From UNESCO. U.S. Department of State, 2017. URL: <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-withdraws-from-unesco/> (дата звернення: 05.07.2025)
89. North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato> (дата звернення: 11.10.2025)
90. Nováky, Niklas. New American scepticism on EU defence cooperation. Wilfried Martens Centre for European Studies, 2018. URL: https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/06/nn_inbrief_eu-us_gg_ns_0.pdf (дата звернення: 28.10.2025)

91. Parker, Ashley. Donald Trump Says NATO is 'Obsolete', UN is 'Political Game'. The New York Times, 2016. URL: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-fine-if-nato-broke-up/> (дата звернення: 12.07.2025)
92. Pellerin, Cheryl. Obama: U.S. to be Lead Nation for Enhanced NATO Presence in Poland. Department of Defence News, 2016. URL: <https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/831742/obama-us-to-be-lead-nation-for-enhanced-nato-presence-in-poland/> (дата звернення: 17.10.2025)
93. Pifer, Steven. Is Trump undoing trans-Atlantic relations? Brookings, 2017. URL: <https://www.brookings.edu/articles/is-trump-undoing-trans-atlantic-relations/> (дата звернення: 05.10.2025)
94. Planning for Forward Strategy. NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_archives/20140410_planning_for_forward_strategy.pdf (дата звернення: 28.10.2025)
95. Pompeo, Michael R. On the U.S. Withdrawal from the Paris Agreement. U.S. Department of State, 2019. URL: <https://2017-2021.state.gov/on-the-u-s-withdrawal-from-the-paris-agreement/> (дата звернення: 06.08.2025)
96. Rep. Ogles Proposes Amending the 22nd Amendment to Allow Trump to Serve a Third Term. URL: <https://ogles.house.gov/media/press-releases/rep-ogles-proposes-amending-22nd-amendment-allow-trump-serve-third-term> (дата звернення: 03.06.2025)
97. Reuters Editors. Germany's Merkel rejects Trump invite to attend G7 summit in Washington – Politico. Reuters, 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-g7-germany/germanys-merkel-rejects-trump-invite-to-attend-g7-summit-in-washington-politico-idUSKBN2353B6/?il=0> (дата звернення: 14.10.2025)
98. Riehl, Chris. PESCO is in the American Interest. The International Affairs Review, 2021. URL: <https://www.iaa-gwu.org/blog/a535fp9un5oo9hqv8d7olhyxwq23b5> (дата звернення: 03.11.2025)
99. Rizas, Sotiris. America and Europe Adrift: Transatlantic Relations after the Cold War. Praeger, 2022. 240 с.
100. Roth, William V. Jr. 1998: NATO in the 21st Century. North Atlantic Assembly, 1998. URL: <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2018-11/1998%20-%20NATO%20IN%20THE%2021ST%20CENTURY%20-%20PRESIDENTIAL%20REPORT.pdf> (дата звернення: 13.07.2025)

101. Rovere, Crispin. Yes, Trump is a realist and no, this is not subjective. Lowy Institute, 2016. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/yes-trump-realist-no-not-subjective> (дата звернення: 06.10.2025)
102. Sayle, Timothy Andrews. Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order. Cornell University Press, 2019. 360 с.
103. Schweller, Randall L. Trump's Realism. America and the World, 2021. URL: <https://issforum.org/ISSF/PDF/PS2021-26.pdf> (дата звернення: 06.05.2025)
104. Selden, Zachary. The Increased U.S. Commitment to Europe under the Trump Administration. Foreign Policy Research Institute, 2018. URL: <https://www.fpri.org/article/2018/12/the-increased-u-s-commitment-to-europe-under-the-trump-administration/> (дата звернення: 27.09.2025)
105. Select Reactions to the INF Treaty Crisis. Arms Control Association, 2019. URL: <https://www.armscontrol.org/blog/2018/select-reactions-inf-treaty-crisis> (дата звернення: 08.10.2025)
106. Sloan, Stanley R. How and why did NATO survive the Bush doctrine? NATO Defence College, Research Division, 2008. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/122025/2008-10-How-and-Why.pdf> (дата звернення: 09.10.2025)
107. Sloan, Stanley R. The United States and European Defence. Institute for Security Studies, Chaillot Papers, 39, 2000. 67 с. URL: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp039e.pdf> (дата звернення: 29.10.2025)
108. Statement by the North Atlantic Council on the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty. North Atlantic Treaty Organization, 2019. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2019/08/02/statement-by-the-north-atlantic-council-on-the-intermediate-range-nuclear-forces-treaty> (дата звернення: 22.07.2025)
109. Statement of Policy by the National Security Council. S/S–NSC files, lot 63 D 351, NSC 162. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v02p1/d101> (дата звернення: 28.04.2025)
110. Steijger, Louisa. The Failure of Intervention in the Bosnian War. Retrospect Journal, 2025. URL: <https://retrospectjournal.com/2025/03/23/the-failure-of-intervention-in-the-bosnian-war/> (дата звернення: 09.10.2025)
111. Stuart, Tessa, Asawin Suebsaeng, and Andrew Perez. How The Democrats Blew It. Rolling Stone, 2025. URL:

- <https://www.rollingstone.com/politics/politics-features/campaign-2024-democrats-failure-1235230952/> (дата звернення: 02.10.2025)
112. The European Defence Fund. European Commission, 2021. URL: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/system/files/2021-04/20210429%20-%20EDF%20Factsheet.pdf> (дата звернення: 26.06.2025)
113. The founding of the European Communities. CVCE. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/7550d654-18b4-4e04-86d1-9bd3a8ddd5a> (дата звернення: 02.09.2025)
114. The Marshall Plan Speech. The George C. Marshall Foundation. URL: <https://www.marshallfoundation.org/the-marshall-plan/speech/> (дата звернення: 05.10.2025)
115. The plan for an EDC. CVCE. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/29a4e81c-c7b6-4622-915e-3b09649747b8> (дата звернення: 30.10.2025)
116. The Times Editorial Board. Our Dishonest President. Los Angeles Times, 2017. URL: <https://www.latimes.com/projects/la-ed-our-dishonest-president/> (дата звернення: 12.10.2025)
117. Third Term Project. URL: <https://thirdtermproject.com> (дата звернення: 10.10.2025)
118. Thompson, John Jack. European Strategic Autonomy and the US. CSS Analyses in Security Policy 248, 2019. URL: <https://www.research-collection.ethz.ch/server/api/core/bitstreams/b7bd5695-ef6d-4976-a044-c6a808758c63/content> (дата звернення: 01.11.2025)
119. Tooso, Nahal. Trump Made 3 Big Foreign Policy Mistakes During His First Term. Will He Repeat Them? Politico, 2024. URL: <https://www.politico.com/news/magazine/2024/11/14/trump-foreign-policy-first-term-errors-00189428>
120. Treene, Alayna. Trump reportedly gave Merkel a bill for £300 billion. Axios, 2017. URL: <https://www.axios.com/2017/12/15/trump-reportedly-gave-merkel-a-bill-for-300-billion-1513301176> (дата звернення: 15.09.2025)
121. Trump approves plan to pull 9,500 troops from Germany. DW, 2020. URL: <https://www.dw.com/en/donald-trump-approves-plan-to-pull-9500-troops-from-germany/a-54006399> (дата звернення: 25.10.2025)
122. Trump executive order pulls out of TPP trade deal. BBC, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38721056> (дата звернення: 12.10.2025)

123. Trump says Nato 'no longer obsolete'. BBC, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39585029> (дата звернення: 10.06.2025)
124. Trump says US may abandon automatic protections for Nato countries. BBC, 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-36852805> (дата звернення: 10.10.2025)
125. Trump worries Nato with 'obsolete' comments. BBC, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38635181> (дата звернення: 10.06.2025)
126. Trump: US to send 1,000 troops to Poland in new deal. BBC, 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-48585045> (дата звернення: 11.10.2025)
127. US transferring 1,500 soldiers to Germany. DW, 2018. URL: <https://www.dw.com/en/us-transferring-1500-soldiers-to-germany/a-45404469> (дата звернення: 11.10.2025)
128. US Warns EU Over €13-Billion Defense Spending. Center For Eurasian Studies, 2019. URL: <https://avim.org.tr/en/Bulten/US-WARNS-EU-OVER-13-BILLION-DEFENSE-SPENDING> (дата звернення: 26.10.2025)
129. van Ham, Peter. Trump's Impact on European Security: Policy Options in a Post-Western World. Clingendael Report, 2018. 30 с. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-01/Report_Trumps_Impact_on_European_Security.pdf (дата звернення: 30.07.2025)
130. Vandenberg Resolution. S. Res. 239, 90th Cong., 2d sess., June 11, 1948. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad040.asp#1 (дата звернення: 27.09.2025)
131. Walt, Stephen M. No, @realdonaldtrump Is Not a Realist. Foreign Policy, 2016. URL: <https://foreignpolicy.com/2016/04/01/no-realdonaldtrump-is-not-a-realist/> (дата звернення: 09.05.2025)
132. Warraq, Ibn. Defending the West: A Critique of Edward Said's Orientalism. Prometheus, 2007. 556 с.
133. Waterhouse, Benjamin C. Donald Trump: Foreign Affairs. UVA Miller Center, 2025. URL: <https://millercenter.org/president/trump/foreign-affairs> (дата звернення: 30.10.2025)
134. Wei, Da. "America First" Foreign Policy of the Trump Administration: An Initial Observation and Analysis. China International Strategy Review 2017, 2018. URL:

- https://en.iiss.pku.edu.cn/fj/PDF/ciss_en/upload/docs/2018-11-22/doc_9611542852463.pdf (дата звернення: 10.10.2025)
135. Welker, Kristen, and Megan Lebowitz. Trump won't rule out seeking a third term in the White House, tells NBC News 'there are methods' for doing so. NBC News, 2025. URL: <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-third-term-white-house-methods-rcna198752> (дата звернення: 01.07.2025)
136. Whineray, David. Trump Has Irrevocably Changed American Relations With Europe—and Biden Probably Can't Fix It. Independent, 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2020/05/trump-has-irrevocably-changed-american-relations-with-europeand-biden-probably-cant-fix-it?lang=en>
137. Winter, Chase. Donald Trump slams EU trade relationship. DW, 2018. URL: <https://www.dw.com/en/donald-trump-nobody-treats-us-much-worse-than-the-eu/a-45888402> (дата звернення: 13.10.2025)
138. Witney, Nick. Nothing to see here: Europe and the INF treaty. European Council On Foreign Relations, 2019. URL: https://ecfr.eu/article/commentary_nothing_to_see_here_europe_and_the_inf_treaty/ (дата звернення: 29.05.2025)
139. Yakovliyk, Ivan, Olesia Tragniuk, and Dmytro Boichuk. Strategic Autonomy Of The European Union: On The Way To “European Sovereignty” In Defense? Problems of legality, Issue 149, 2020. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/199902/205542> (дата звернення: 29.04.2025)
140. Yilmaz, Asiye Latife. Trump will return to White House for 3rd term in 2028: Former aide. Anadolu Ajansi, 2025. URL: <https://www.aa.com.tr/en/americas/trump-will-return-to-white-house-for-3rd-term-in-2028-former-aide/3725356> (дата звернення: 01.10.2025)
141. Zakheim, Dov S. Is Donald Trump a Realist? The National Interest, 2017. URL: <https://nationalinterest.org/feature/donald-trump-realist-19810> (дата звернення: 03.06.2025)